

**ȘCOALA DOCTORALĂ DIN CADRUL
UNIVERSITĂȚII LIBERE INTERNAȚIONALE DIN MOLDOVA**

Cu Titlu de manuscris

CZU:

DOBÎNDA VASILE

**STATUTUL JURIDIC AL SUBIECTULUI DE DREPT LA
DIFERITE ETAPE DE RĂSPUNDERE JURIDICĂ**

Specialitatea 551.01 – TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Rezumatul tezei de doctor în drept

Chișinău, 2021

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii doctorale a Universității Libere Internaționale din Moldova

Conducător științific:

BALTAGA Dmitrii, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Membrii Comisiei de îndrumare:

SMOCHINA Andrei, doctor habilitat în drept, profesor universitar

GRAMA Dumitru, doctor în drept, conferențiar universitar

POSTU Ion, doctor în drept, conferențiar universitar

Componenta Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat:

AVORNIC Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar – președinte

BALTAGA Dmitrii, doctor habilitat în drept, profesor universitar - conducător științific

SMOCHINA Andrei, doctor habilitat în drept, profesor universitar – membru comisiei de îndrumare, membru-referent

NEGRU Boris, doctor în drept, conferențiar universitar – membru-referent

GAMURARI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar – membru-referent

ȚURCAN Serghei, doctor în drept, conferențiar universitar – membru-referent

Susținerea tezei va avea loc pe data de 17 decembrie 2021, la ora 10-00, în ședința Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale în drept din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova, pe adresa: MD-2012, mun. Chișinău, str. Vlaicu Pârcălab 52, biroul 212.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității Libere Internaționale din Moldova și pe pagina web a Universității Libere Internaționale din Moldova (<https://ulim.md/doctorat/sustinerea-tezelor-de-doctorat/>) și Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și cercetare (<http://www.cnaa.md/>).

Rezumatul a fost expediat la data de2021.

Secretar științific al Consiliului Științific ULIM:

ROBU Elena, doctor în științe economice, conferențiar universitar

Conducător științific:

BALTAGA Dmitrii, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Autor, VASILE DOBÎNDA

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	9
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	26
BIBLIOGRAFIE.....	30
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI.....	32
ADNOTARE.....	33
ANNOTATION.....	34

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei și gradul de cercetare. În doctrina teoriei dreptului există unele probleme teoretice nerezolvate până la sfârșit. Cu toate că par tradiționale ele sunt caracterizate prin actualitate permanentă. Una din acestea este și problema răspunderii juridice. În coordonatele sale temporale și spațiale, răspunderea se impune categoric ca un concept central, indiferent de natura perspectivei teoretice din care a fost abordată. Răspunderea are un loc privilegiat, fie că vorbim de filosofie, sociologie, politică, morală, drept etc., însă, se admite că răspunderea s-a dezvoltat în ultimii 30 de ani, mai mult în lumea juridică.

Tema pe care am propus-o spre cercetare este una ambițioasă și își propune să analizeze, aprofundeze și să înțeleagă *evoluția în timp a răspunderii juridice*, raportul dintre statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și etapele de dezvoltare a ei, identificarea conținutului și destinației acesteia în cadrul mecanismului dinamic al răspunderii juridice.

Statutul răspunderii juridice în dinamică, permite deducția faptului ca aceasta nu survine automat în rezultatul comiterii faptei ilicite. Indiferent de forma răspunderii, aceasta reprezintă un proces ce demarează în momentul comiterii faptei ilicite și se consumă la finele executării sancțiunii aplicabile pentru comiterea faptei ilicite. Chiar și atunci, când sancțiunea a fost aplicată imediat după comiterea faptei, oricum răspunderea se realizează într-o perioadă determinată de timp. Această perioadă este necesară pentru aplicarea unei măsuri de răspundere juridică echitabilă și corespunzătoare.

Răspunderea juridică este una dintre categoriile fundamentale ale dreptului. Menirea acestuia este de a contribui la realizarea exclusiv prin realizarea propriilor funcții [1, p. 8-14].

Conceptul de răspundere juridică este în aceste condiții unul încărcat de noutate și copleșit de multiplele perspective pe care le poate oferi tratarea lui. În același timp, tot mai multe voci susțin necesitatea unei viziuni integratoare pentru a descifra sensurile actuale ale evoluției răspunderii juridice.

Doctrina cunoaște mai multe tentative de determinare a diferitor etape de aplicare a dreptului, cea ce derivă din tendința de cunoaștere cât mai profundă a lui. Această abordare permite soluționarea mai multor sarcini ce anterior nu au fost atinse după cum sunt și etapele răspunderii juridice. Evidențierea lor este determinată de mai mulți factori: consecutivitatea logică a anumitor acțiuni conexe răspunderii juridice; etapele funcționale ale procesului juridic; modificările în statutul juridic al subiectului de drept la diferite etape de răspundere juridică. Noi insistăm asupra ideii precum că, evoluția răspunderii juridice pe etape este direct dependentă de acțiunile subiecților de drept în procesul de cunoaștere a faptei ilicite realizate de către organele competente și modificările ce se produc în statutul juridic al subiectului faptei ilicite.

Menționăm că, pe parcursul întregii evoluții a răspunderii juridice, statutul juridic al subiectului răspunderii juridice nu rămâne neschimbat și omogen. Acesta se deosebește de statutul general prin existența în cadrul său a unor drepturi și obligații specifice, iar în cel de-al doilea rând în măsura în care organele de stat competente cunosc mai bine fapta ilicită se produc modificări nu doar în conținutul statutului juridic special al subiectului răspunderii juridice, ci și în exteriorizarea acestuia.

Este important să reținem că din momentul comiterii faptei ilicite subiectul deține un statut juridic special. Însă, înainte de realizarea acestui statut este necesară descoperirea și cunoașterea de către organul competent a faptei ilicite și a identificării măsurii de răspundere juridică concretă ce urmează a fi aplicată, ceea ce determină în consecință volumul concret de drepturi și obligații ce concretizează, completează sau limitează statutul juridic general al subiectului de drept.

Cercetarea răspunderii juridice în dinamică ne duce la constatarea aspectului procesual al răspunderii. Menționăm că totuși forma procesuală nu reprezintă o etapă independentă, ci doar o formă de transpunere a conținutului material al raportului juridic de răspundere. Elementele procesului jurisdicțional: regimul procesual, activitatea procesuală, etapele procesuale și funcționale sunt orientate spre atingerea unui rezultat material, mijlocirea juridică a faptului obiectiv de existență a măsurii concrete de răspundere juridică. Statutul juridic al subiectului

delictual dobândește formă procesuală, forța coercitivă aplicată subiectului capătă un caracter procesual și reprezintă mijlocul de cunoaștere a limitărilor, completărilor și concretizărilor realizate asupra statutului juridic general al subiectului de drept, care luate împreună reprezintă consecințele negative pe care subiectul delictual urmează să le suporte.

Deși în toate tratatele, manualele de Teorie generală a dreptului (Gh. Avornic, D. Baltag, B. Negru, N. Popa, S. Popescu, I. Craiovan, M. Costin, Gh. Mihai etc.) este abordat conceptul răspunderii juridice, iar în doctrina rusă (N. V. Vitruk, C. C. Alexeev, B. T. Bazîlev, C. N. Bratusi, V. N. Lipinschii, O. E. Leist, M. N. Marcenko, V. V. Lazarev, I. N. Samoșcenko, M. S. Strogovici etc.) există o literatură impunătoare și savanții reflectă just unele aspecte ale acestui concept, cu toate acestea nu există o elucidare completă a tuturor laturilor răspunderii juridice.

Deci, actualitatea temei rezidă în interesul crescut acordat, mai ales în ultimii ani în Republica Moldova, pentru dezbateră, dezvăluirea resorturilor și fațetelor răspunderii juridice ca un proces dinamic, interes venit mai ales din permanenta reconfigurare a realității, care pune semne de întrebare și ridică probleme ce erau considerate ca rezolvate definitiv. Progresul în domeniul științei juridice, în general, ne obligă la reconsiderări mai ales în planul răspunderii juridice.

Scopul lucrării constă în fundamentarea statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, recunoașterea existenței etapelor normative, materiale și procesuale în desfășurarea răspunderii juridice, evoluția statutului juridic special al făptuitorului și problema reglementării normative ale acestuia, necesitatea operării cu aceste sintagme atât la nivel de Teorie Generală a Dreptului, cât și a ramurilor de drept.

Obiectivele fixate pentru atingerea scopului propus privesc:

- ancorarea conceptului răspunderii juridice peste granițele stricte ale științelor juridice de ramură, urmărind ce se află în structura fundamentală a acestei noțiuni;
- determinarea sensului și definirea categoriilor de subiect al răspunderii juridice, subiect al faptei ilicite, capacitate delictuală a subiectului de drept în paradigma condițiilor generale ale răspunderii juridice;
- clasificarea subiectelor răspunderii juridice în baza criteriului formelor răspunderii juridice și a criteriului general de clasificare a subiectelor de drept;
- identificarea și definirea conceptului de statut juridic al subiectului răspunderii juridice, analizând drepturile și obligațiile specifice în cadrul raportului juridic special de răspundere;
- elaborarea și analiza complexă a conceptului construcția spațio-temporală și structural-sistemică a fenomenului răspunderii juridice;
- prezentarea și analiza fazelor dinamice ale evoluției răspunderii juridice și impactul lor asupra modificării statutului juridic al subiectului răspunderii juridice;
- analiza complexă a construcției liberării de răspundere juridică în procesul evoluției răspunderii juridice;
- formularea concluziilor și a propunerilor venite să îmbogățească cadrul teoretic al răspunderii juridice și detectarea tendințelor actuale în evoluția răspunderii juridice.

Ipoteza de cercetare în prezenta lucrare se focusează pe relevarea statutului juridic al subiectului de drept la diferite etape de răspundere juridică, precum și a unor presupuneri subiective rezultate din teoria și practica realizării răspunderii juridice atât la nivel de Teorie Generală a Dreptului, cât și la nivelul diferitor ramuri ale dreptului.

Precizăm că atât interpretările științifice ale cadrului legal, cât și soluțiile teoretice propuse spre examinare sunt însoțite de o abordare confirmatorie și presupun construirea mai multor ipoteze bazate pe teorii existente și punerea în mișcare a unei metodologii de investigare, care să permită la final confirmarea ipotezei de bază.

În cadrul prezentei cercetări am realizat o sinteză a tuturor ideilor exprimate în legătură cu subiectul supus analizei și am urmărit cu atenție reglementările în vigoare, atât la nivel național, cât și internațional.

Determinarea ipotezei de cercetare are un caracter anticipativ și proactiv de interpretare a răspunderii juridice, ce ne va permite orientarea cercetării către probleme cu adevărat importante

cum ar fi: determinarea sensului și definirea categoriilor de subiect al răspunderii juridice, subiect al faptei ilicite, capacitatea delictuală a subiectului de drept în paradigma condițiilor generale ale răspunderii juridice; identificarea și definirea conceptului de statut juridic al subiectului răspunderii juridice; stabilirea și analiza conceptului de etapa a răspunderii juridice și impactul asupra modificării statutului juridic al subiectului răspunderii juridice.

Sinteza metodologică de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese.

Suportul metodologic și teoretico-științific al lucrării este alcătuit dintr-o paletă diversificată de surse de specialitate, care țin de domeniul Teoriei Generale a Dreptului, dreptului material și procesual ramural. Este vorba de monografii, tratate, studii și comentarii, aparținând specialiștilor în domeniu, dar și din surse de Internet, situri de legislație, acte normative și jurisprudența.

Metodele folosite în atingerea obiectivelor pe care ni le-am propus au fost diverse. Am utilizat și combinat mai multe metode de cercetare specifice domeniului juridic. În primul rând, etapa preliminară a cercetării a constat în alegerea temei de cercetare, raportându-ne, în principal, la vasta bibliografie, care o presupunea tema propusă spre investigare. Apoi, împreună cu coordonatorul științific am selectat acele titluri care ne ajutau să deslușim punerea problemei în doctrină și legislație. Am constatat, pe măsura aprofundării în doctrină că, până la acest moment nu s-a realizat o teorie generală a statutului juridic al subiectului răspunderii juridice și modificările în acest statut pe parcursul evoluției răspunderii juridice la diferite etape de manifestare a ei.

Cu atât mai mult nu am găsit o abordare similară cu cea propusă de noi, care să meargă în paralel, Teoria Generală a Dreptului în paralel cu dreptul constituțional, civil, penal, contravențional, muncii și alte ramuri de drept derivate din conexiunile complexe ale răspunderii juridice.

Practic, în cercetarea propriu-zisă, toată documentarea pe care am realizat-o a cuprins trei blocuri mari: concepția doctrinei, legislația și jurisprudența, criteriile folosite au avut în vedere reprezentativitatea și relevanța acestora. Bibliografia a cuprins lucrările de specialitate, articolele științifice din diferite reviste de specialitate, opinii exprimate cu ocazia diferitor manifestări științifice. Astfel, o primă metodă logică a fost metoda deductivă, prin care am realizat analiza textelor de lege, dar și a discursului doctrinar, metode de cercetare ce se regăsesc în toate cele patru capitole a lucrării. Analiza realizată a fost diferită, îmbinând prezentarea elementelor teoretice cu studii de fapt concrete din legislație, astfel lucrarea nu este doar o redare a opiniilor doctrinare și a textelor legislative, ci o reală analiză a conceptelor. Prin urmare, alte metode folosite de noi au fost: metoda istorică, metoda comparativă, metoda sistemică, metoda prospectivă etc.

Concluziile generale și recomandările formulate în cadrul tezei de doctorat se fundamentează pe rezultatele cercetărilor autohtone și străine (Republica Moldova, România, Federația Rusă etc.).

Suportul doctrinar al cercetării a cuprins în principal o serie de lucrări științifice semnate de renumiți autori autohtoni, (precum: Gh. Avornic, E. Aramă, B. Negru, A. Negru, O. Chicu, Xn. Ulianovschii, S. Furdui, T. Carpov, V. Guțuleac, I. Muruianu, S. Botnari, V. Balmuș, I. Bostan, T. Stahi, V. Zaharia, A. Barbăneagră); români, (precum: V. Bădescu, I. Craiovan, L. Barac, M. Costin, Gh. Mihai, T. Ionașcu, E. Bejenaru, M. Dumitrașcu, C. Stătescu, C. Bîrsan, O. Brezeanu, M. Constantinescu, A. Iorgovan, G. Lucianu, Gh. Mateuț, M. Djuvara, C. Manda, V. Hotră, V. Verdinaș, C. Bulai, M. R. Guțu, Gh. Nistoreanu, N. Popa, C. A. Lupu, A. Ungureanu, Gh. Alecu); rusi, (precum: N. V. Vitruk, M. I. Șindeapina, S. V. Oblienco, I. C. Kondratieva, V. P. Kuznețova, I. N. Tihonenko, D. A. Lipinskii, A. V. Vinogradov, A. V. Malikov, N. M. Matuzov, S. A. Denisov, O. A. Leist, V. N. Hropaniuc, S. V. Pohmelchin, M. V. Malein, V. M. Lazareav, S. V. Aristov, M. S. Bogdanov, A. V. Nikiforov, L. A. Sarovatscaia, M. N. Korșunov, N. V. Vetrova, A. V. Naumov); din Europa și SUA (precum: Ch. Boyer, E. Ellis, M. Erskine, I. Lenoble, Ch. Lezergez, D. Lidex, Y. Meny, H. Rottlenthe, C. Van Dam, etc.

Paralel cu suportul doctrinar la realizarea cercetării a fost folosit și un larg suport normativ național, internațional, jurisprudențial.

Elementele de noutate, și originalitate științifică sunt determinate de insuficiența cercetării acestui subiect în doctrina Teoriei generale a dreptului și de necesitatea abordării lui prin prisma unor noi metode și viziuni de cercetare, care ar permite aprecierea dintr-o nouă perspectivă și de pe alte poziții a fenomenului răspunderii juridice.

De asemenea, caracterul de noutate a lucrării stă în esență, pe de o parte, în prospectarea tendințelor evoluției și realizării răspunderii juridice la diferitele ei etape de manifestare, iar pe de altă parte, în sondarea relației dintre răspunderea la nivelul diferitor ramuri ale dreptului, din perspectiva integratoare a Teoriei Generale a Dreptului, cu rezonanțe ce implică dreptul material și dreptul procesual. Practic, am avut în vedere aceiași ”panoramă” privită din cât mai multe unghiuri pentru a contura o perspectivă integratoare. Lucrarea propune o altă abordare, care, pe de o parte, să identifice puncte între care se structurează rețeaua ce formează fundamentele răspunderii juridice, iar pe de altă parte, să pună față în față două fenomene importante ale răspunderii juridice, statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și etapele lui de manifestare în evoluția răspunderii juridice, îmbinând elementele lor într-un real caleidoscop juridico-social. Prin urmare, spunem că se constituie într-o noutate nu numai tema acestei cercetări, ci și perspectiva care se propune.

Cele enunțate anterior ne justifică să formulăm următoarele elemente de noutate științifică regăsite în textul prezentei teze:

- formularea sintagmei capacitate delictuală a subiectului răspunderii juridice;
- determinarea sensului de subiect al răspunderii juridice în raport cu cel de subiect al faptei ilicite și criteriile de clasificare a subiectelor răspunderii juridice;
- formularea și definirea conceptului de statut juridic al subiectului răspunderii juridice ca un bloc de drepturi speciale și obligații juridice materiale și procesuale;
- enunțarea etapelor materiale și procesuale ale evoluției răspunderii juridice din momentul săvârșirii faptei ilicite până la executarea sancțiunii;
- identificarea condițiilor de liberare de răspundere juridică pe parcursul evoluției ei, alături de liberarea de pedeapsă juridică la orice etapă de manifestare a răspunderii.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în formularea unor concepte moderne și oportune, statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și etapele materiale și procesuale de evoluție a răspunderii juridice, ca fiind concepte ce verifică autenticitatea și justetea realizării sau nerealizării răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului, fapt care a condus la elaborarea și includerea în vocabularul Teoriei Generale a Dreptului a conceptului de statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și materializarea lui la diferite etape de răspundere juridică, în vederea stabilirii elementelor, trăsăturilor specifice ale acestui statut și fazelor dinamice de evoluție și manifestare, orientării practicienilor ce aplică diferite forme de răspundere juridică în raporturile juridice de drept material și procesual.

Semnificația teoretică. Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere în realizarea drepturilor și obligațiilor juridice specifice anumitor faze de manifestare a ei. Din perspectivă teoretică se urmărește analiza și explicarea diferitor elemente ale statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, a etapelor de inițiere, dezvoltare, concretizare și realizare a răspunderii de drept, în așa fel, încât să se poată opera cu aceste categorii introduse în circuitul științific al Teoriei Generale a Dreptului. Mai mult ca atât, fiecare din elementele și etapele analizate vin cu accente pe cea ce este specifică răspunderii juridice constituționale, civile, penale, contravenționale, a muncii etc.

Alt aspect teoretic relevant este că acest fenomen, statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și etapele materiale și procesuale în care el se manifestă, este abordat în felul în care se pune accentul inclusiv pe interacțiunea drepturilor și obligațiilor juridice speciale în diferite ramuri ale dreptului.

Valoarea aplicativă a cercetării. Apariția și evoluția răspunderii juridice este organic legată de drepturile și obligațiile juridice ale subiectului răspunderii juridice la diferite etape, care în totalitatea lor formează statutul juridic special al subiectului de drept bazat pe statutul său juridic general. Rezultatele cercetării acestui subiect au nu doar importanță teoretică, dar și practică pentru legislatori, judecători, avocați, dar și alți participanți la procesul de realizarea a răspunderii juridice. De asemenea, reflectarea practică a conceptelor elucidate cu siguranță va constitui un început bun pentru alte studii ce vor detalia anumite aspecte prezente în lucrare. Ideile și expunerile din textul lucrării de față vor fi utile în cadrul studiilor dedicate Teoriei Generale a răspunderii juridice, în cadrul studiilor ce se focusează la nivel de Teorie Generală a Dreptului și de ramură de drept, în procesul de elaborare a actelor normative, de aplicare în procesul jurisdicțional, mai cu seamă, cel de aplicare a normelor juridice ce reglementează statutul juridic al subiectului răspunderii juridice.

Rezultatele cercetării pot fi utilizate:

- în plan teoretico-științific, pentru o abordare conceptualizată a problemelor ce țin de fenomenul drepturilor și obligațiilor juridice ale subiecților răspunderii juridice;
- în plan normativ-juridic, rezultatele investigației extind considerabil viziunile teoretico-doctrinare existente vis-a-vis de statutul juridic al subiectului de drept în caz de tragere la răspundere juridică ce va contribui la perfecționarea cadrului normativ de reglementare a acestor drepturi și obligații specifice;
- în plan didactico-metodic, la predarea cursurilor de Teorie Generală a Dreptului și a unui curs special, opțional, *"Teoria răspunderii și responsabilității juridice"*, de asemenea la capitolele *"Răspunderea juridică"* în ramurile de drept constituțional, civil, administrativ, penal, contravențional, al muncii etc.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele studiului au fost reflectate în comunicările științifice prezentate în cadrul conferințelor științifice naționale și internaționale dintre care nominalizăm:

1. *Generalități privind răspunderea juridică.* În: Conferința internațională științifico-practică. Ediția a IV-a "Integrarea europeană: aspecte economico-juridice", 21 decembrie, Chișinău: USEM, 2018, pp.300-304.

2. *Unele reflecții privind construcția spațial-temporală și structural sistemică a fenomenului răspunderii juridice.* În: Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională: "Statul și dreptul între tradiție și modernitate". Chișinău: USM, 2019, pp. 271-280.

3. *Unele considerente teoretice privind funcțiile răspunderii juridice.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Republica Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare. Conferința internațională științifico-practică. Chișinău, 1-2 noiembrie, 2019, pp. 8-14.

4. *Unele reflecții la desfășurarea răspunderii juridice ca fenomen.* În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Culegere de studii științifico-practice internaționale, USM, 12-13 decembrie, Chișinău, 2019. ISBN 978-9975-3462-2-1

5. DOBÎNDA, V. The Dynamics of Legal Liability and its Development Stages: some Key Considerations. În: European Interaction Realities and perspectives. The 16 Edition of the International Conference. ELBR 2021. Galați 2021, p. 471-476. ISSN 2067-9211.

6. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Problematika responsabilității și răspunderii juridice în doctrina juridică contemporană. În: Materialele Simpozionului Internațional științifico-practic "Reglementarea utilizării resurselor naturale: realizări și perspective", Chișinău: UASM, 01-02.10.2021, p.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1 intitulat **"Reflectarea teoretică și normativă a fenomenului subiecților și etapelor materiale și procesuale ale răspunderii juridice"** cuprinde în general, o trecere în revistă a investigațiilor, care au fost realizate de cercetători și materializate în lucrările științifice la tema subiecților și etapelor răspunderii juridice, de asemenea, actele normative ce reglementează acele acțiuni ale subiecților răspunderii juridice la diferite etape de manifestare a ei.

În prima secțiune, *1.1.Tendințe actuale în abordarea teoretico-științifică a statutului juridic al subiectului răspunderii juridice la diferite etape de evoluție a ei*", atenția principală este axată nemijlocit pe studiile realizate în domeniul de cercetare, fundamentarea statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, recunoașterea existenței etapelor normative, materiale și procesuale în desfășurarea răspunderii juridice, studiile invocate sunt grupate în funcție de principalele aspecte elaborate, care țin nemijlocit sau tangențial de răspunderea juridică.

Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect am prezentat sursele bibliografice relevante din domeniul Teoriei generale a dreptului, dar și din domeniile de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine filosofică, sociologică. Sursele bibliografice destinate răspunderii juridice, în general, și subiecților răspunderii juridice la diferite etape de manifestare a drepturilor lor, în special, sun bogate, variate și relevante. Alegerea surselor bibliografice a avut ca premisă exigentă identificarea acelor studii menite să contureze legătura dintre răspunderea juridică și evoluția ei prin diferite etape de manifestare, în vederea identificării conceptelor de statut juridic al subiectului răspunderii juridice, formele procesuale de manifestare a etapelor și fazelor răspunderii juridice, capacitatea delictuală a subiectului de drept.

Răspunderea juridică a constituit de-a lungul timpului subiect de studiu pentru diverși autori, abordările fiind deseori diferite, continuând să se contureze noi opinii relativ la acest fenomen juridic, astfel încât tema abordată în teza de doctorat este în permanență actuală. În literatura juridică de specialitate răspunderea juridică a fost abordată ca o categorie generală a dreptului, dar și ca o instituție de ramură proprie dreptului constituțional, civil, penal, contravențional, muncii, financiar sau altei ramuri de drept. Recent, în contextul evoluției relațiilor sociale au decelat noi forme ale răspunderii juridice. Astfel, un bilanț al evoluției legislative, merit să confere un nou vector obiectivelor, principiilor, funcțiilor răspunderii juridice, constă în apariția unor noi forme de răspundere juridică netradiționale.

Problemele răspunderii juridice, din perspectiva Teoriei Generale a Dreptului au fost abordate de autori, precum: Gh. Avornic, D. Baltag, V. Bădescu, L. Barac, I. Craiovan, M. Costin, E. Cojocar, Gh. Mihai, B. Negru. În doctrina juridică din Republica Moldova un tratat complex dedicat studiului fenomenului răspunderii juridice, din perspectivă doctrinară metodologică și practică aparține prof. D. Baltag. În studiile sale prof. D. Baltag tratează așa probleme ca: coraportul dintre răspundere și responsabilitatea juridică, subiectele răspunderii juridice, condițiile și formele de manifestarea a răspunderii juridice, funcțiile, principiile răspunderii juridice.

Prof. Gh. Avornic, L. Barac, I. Craiova, M. Costin, Gh. Mihai, B. Negru în studiile dedicate fenomenului răspunderii juridice analizează conceptul, temeiul, finalitatea, subiecții, dar și diferite forme de răspundere juridică.

La momentul actual doctrina națională nu are un răspuns concret la întrebarea referitoare la ce avem în vedere, când ne referim la subiectul răspunderii juridice. Acestei probleme i se alocă foarte puțin spațiu în lucrările ce tratează răspunderea juridică dintr-o perspectivă sau alta, deși în lumina reformării sistemului de drept al Republicii Moldova problema dobândește o tot mai mare actualitate.

În acest plan, merită atenție studiile destinate conceptului capacității delictuale a subiectului de drept, clasificării subiecților răspunderii juridice, caracteristicii subiecților individuale și colective de răspundere juridică, coraportului dintre subiecții responsabilității și subiecții răspunderii juridice ale autorilor A. Negru, O. Chicu. T. Ionașcu, E. Bejenaru, M.

Dumitrașcu, T. Carpov, C. Bulai, M. Basarab, Xn. Ulianovschii, S. Furdui, V. Guțuleac, M. Bojincă, C. Stătescu, C. Bîrsan, I. Muruianu, O. Brezeanu, S. Botnari, I. Leș, C. Ioneascu, I. Muraru, M. Florea, M. Constantinescu, A. Iorgovan, V. Balmuș, O. Buruianu, V. Grosu, V. Pavelencu, N. Ispas, E. Moraru, T. Stahi, N. V. Vitruk, M. L. Șindeapina, S. V. Oblienko, S. C. Kondratieva, V. P. Kuznețova, I. N. Tihonenko, D. A. Lipinskii, A. V. Vinogradov, A. V. Malikov, C. I. Șumeankov etc.

Conceptul răspunderii juridice este tratat în doctrină alături de cel al responsabilității juridice. De aici, și caracteristica subiectului răspunderii juridice și subiectului responsabilității juridice. Acest subiect a fost tratat în doctrina juridică de autori precum D. Baltag, Gh. Mihai, A. Negru, O. Chicu, D. A. Lipinskii ș.a. Responsabilitatea juridică ca și răspunderea se caracterizează prin prezența subiectului. Făcând referire la caracterizarea subiectului responsabilității juridice D. A. Lipinskii ș.a. menționează că, capacitatea delictuală a acestui subiect include aceleași semne ca și capacitatea delictuală a subiectului răspunderii juridice. Prof. D. Baltag, A. Negru, O. Chicu consideră ca ar fi mai oportun să delimităm acești subiecți și să ne referim la capacitatea de exercițiu ca o categorie mai largă, întru-cât responsabilitatea juridică este mai mult legată de executarea obligațiilor și nu de suportarea unor consecințe juridice negative izvorâte din aplicarea constrângerii de stat.

Clasificarea subiecților răspunderii juridice au constituit unele dintre subiectele de investigație din cadrul științelor juridice de ramură. În doctrină au manifestat preocupări privind problema clasificării așa autori ca: V. Guțuleac, S. Furdui, L. Pop, M. Bojincă, C. Stătescu, C. Bîrsan, I. Craiovan, I. Muruianu, L. Barac, S. Botnari, O. Brezeanu, I. Muraru, C. Ionescu, V. Balmuș, A. Băieșu, S. Băieșu, I. Bostan, T. Stahi, M. Octavian, V. A. Vinogradov, S. I. Sumenkov ș.a.

Statutul juridic al subiectelor răspunderii juridice a constituit unul dintre subiectele de investigare importante. Prin intermediul statutului juridic sunt reglementate raporturile juridice dintre cel ce a comis fapta ilicită și stat, izvorâte anume în virtutea comiterii faptei ilicite. În doctrina de specialitate au contribuit cu cercetări în acest domeniu: E. Aramă, Gh. Mihai, V. Guțuleac, D. Micu, G. Lucianu, Gh. Mateuț, M. Djuvara, T. Osoianu, C. Manda, V. Hotca, M. Orlov, V. Negruț, V. Vizdoagă, A. Eșanu, N. V. Vitruk, N. M. Matuzov, S. A. Denisov, O. A. Leist, V. N. Hropaniuk, V. V. Pohmelkin ș.a.

Cercetătorii din domeniu, cum ar fi: M. Djuvara, D. Baltag, C. Bulai, G. Antoniu, V. Guțuleac, V. Hotca, C. Manda, V. Verdinaș, V. Negruță, M. Orlov, E. A. Suhanov, M. N. Malein, V. M. Lazarev, S. V. Aristov, M. S. Bogdanov, A. V. Nekiforov, L. A. Sîrovatskaia, I. M. Korșunov ș.a. acordă o mare importanță cercetării asigurării normative a drepturilor și obligațiilor subiectelor răspunderii juridice survenite în rezultatul comiterii de fapte ilicite. Studiul neconținut al acestei probleme derivă, în primul rând, din numărul mare de fapte ilicite din diferite domenii ale dreptului, din formele de răspundere aplicate, dar și din numeroase raporturi juridice, ce izvorăsc din realizarea acestor drepturi.

Actualitatea temei se argumentează și prin existența conflictului dintre interesele părților raportului juridic de răspundere ce își realizează drepturile și sunt constrânse la exercitarea obligațiilor în limitele acestui raport.

Spre a dovedi acest adevăr ne-am inspirat din lucrările autorilor: M. Djuvara, D. Baltag, C. Chigheci, C. Antoniu, C. Bulai, M. K. Guiu, N. Juraiu, V. Guțuleac, V. Negruț, M. Orlov, A. A. Cisteakov, V. A. Nomokonov, V. V. Pohmelkin, A. V. Klado, V. A. Kozlov, A. F. Cerdanțev, M. N. Maleina, S. V. Aristov, V.V. Lazarev, M. S. Bogdanov, A. V. Nikiforov, L. A. Sîrovatskaia, K. N. Gusov ș.a., care au cercetat modalitățile de asigurare a drepturilor subiective ale subiecților răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului.

Evidențierea raportului juridic de răspundere și evoluția acestuia este reflectat în coraportul dintre latura materială și cea procesuală a dreptului. Dacă latura materială a fost suficient cercetată în doctrina juridică, cea procesuală este insuficient cercetată, cu toate că există multiple opinii referitoare la determinarea formei procesuale, a procedurii juridice, a raporturilor procesuale, a etapelor procesuale în evoluția răspunderii juridice. Concepțiile existente în acest

sens sunt diferite, de la echivalarea sensului lor, până la delimitarea fiecăreia dintre categoriile enunțate. În acest plan ne-am inspirat din cercetările mai multor autori, atât specialiști în dreptul material, cât și specialiști în dreptul procesual. Printre care, D. Baltag, V. Zaharia, B. Negru, M. Costin, V. Băieșu, I. Căpățină, N. Jurjiu, Gh. Nistoreanu, E. Comarnițaia, V. Lungu, I. R. Mărgineanu, V. Guțuleac, E. Belei, G. Popa, C. A. Lupu, A. Ungureanu, A. Barbăneagră, Gh. Alecu, N. V. Vetrova, A. B. Levkov, N. V. Vitruk, S. V. Bobudov, A. Borșevskiy, A. V. Naumov, V. A. Novikov ș.a.

Secțiunea 1.2. a capitolului este consacrată unui subiect destinat "*Nivelul de reglementarea juridică a evoluției spațiale și temporale a răspunderii juridice*". Pentru început menționăm că explicarea fenomenului răspunderii juridice prin caracterizarea statutului juridic al răspunderii juridice, prin caracterizarea subiectului juridic al subiectelor de drept la diferite etape de răspundere juridică, ne-a determinat, să facem și o analiză a reglementărilor legislative naționale și internaționale a acestui fenomen.

În ce privește statutul juridic al subiectelor răspunderii juridice este corect să menționăm, în primul rând, reglementările constituționale.

Art. 16 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova stipulează că, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. Respectiv, toate drepturile declarate sunt și garantate de stat. Astfel, art. 134 alin. (3) din Constituție pune în sarcina Curții Constituționale garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Intenționând a finaliza retrospectiva constituțională în cauză cu o finalitate subiectivă proprie, vom porni de la faptul că drepturile și libertățile formulate în Constituție garantează capacitatea subiectului de drept de a acționa liber, adică responsabilitatea juridică a subiectului. Elementele acestei capacități sunt: cerințele prevăzute de normă, obligația de a acționa în modul prescris de normă, realizarea obligației de a acționa conform normei sub forma stimulării sau încurajării. La rândul său, capacitatea subiectului de drept de a răspunde (capacitatea delictuală) presupune, de asemenea, anumite elemente: existența obligației de a suporta consecințele negative ale faptei ilicite și obligarea sau constrângerea subiectului de a accepta o anumită conduită.

Revenind la noțiunea de subiect de drept și noțiunea de subiect al răspunderii menționăm că, ele sunt pur juridice, cu caracter normativ, sau subiectul dobândește capacitate delictuală prin voința ordinii juridice. Calitatea de subiect de drept și subiect al răspunderii juridice nu este una inerentă ființei umane sau organizațiilor, asociațiilor. Ele devin subiecte delictuale doar în urma acțiunii unor norme juridice de drept obiectiv material, care se nasc la rândul său din necesitatea sau ordinea socială.

Determinând sensul noțiunii de subiect al răspunderii juridice, urmează să coraportăm această noțiune cu cea de subiect al faptei ilicite. De regulă, cel ce a comis o faptă ilicită este și subiect al răspunderii juridice, nu contează că este subiect individual sau colectiv. Însă, există și excepții atât în legislația civilă, cât și în legislația penală. Este vorba de răspunderea pentru fapta altuia, reglementată prin dispozițiile art. 2005, 2007, 2008 CC al RM, când subiectul faptei ilicite nu este și subiect al răspunderii juridice și că nu întotdeauna subiectul colectiv al faptei ilicite va reprezenta și subiectul colectiv al răspunderii juridice, facem referire la instituția participației penale.

În legislație subiectele răspunderii juridice au fost divizate în două categorii: subiecte individuale și subiecte colective. Subiectele individuale sunt, în primul rând, cetățenii statului.

Sintagma de subiect individual de drept a fost propusă în legătură cu faptul că, noțiunea de cetățean presupune un cumul de drepturi și obligații ce constituie statutul constituțional al individului, dar care cuprinde unele drepturi și obligații specifice ce aparțin și străinilor, apatrizilor, ceia ce influențează asupra situației juridice *de facto* a acestor persoane, inclusiv la realizarea răspunderii juridice.

În ceea ce privește cealaltă categorie de subiecte, subiectele colective, în afara organizațiilor aceasta mai include subdiviziuni structurale (de exemplu, facultatea, postul vamal)

și colectivele lor de muncă. Din aceste motive este mai oportună denumirea celei de a doua categorii cu sintagma de subiecte colective, ea redând exact cine este inclus în această categorie.

La baza delimitării acestor două concepte, subiect al faptei ilicite și subiect al răspunderii juridice trebuie să stea și instituția liberării de răspundere juridică, care constă în faptul că la întrunirea unor condiții reglementate de lege subiectul care a comis fapta ilicită este liberat de răspundere. Deci, rămâne a fi subiect al faptei ilicite, însă nu este subiect al răspunderii juridice. De exemplu, art. 154 CP al RM, liberarea de răspundere penală a minorilor; art. 155 CP al RM liberarea de răspundere penală cu tragere la răspundere administrativ-contravențională; art. 56 CP al RM, liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii; art. 57 CP al RM liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă; art. 58 CP al RM liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației; art. 59 CP al RM liberarea condiționată de răspundere penală și art. 60 CP al RM prescripția tragerii la răspundere penală.

Răspunderea juridică este un proces în continuă dezvoltare în cadrul căreia are loc o suprapunere a raporturilor procesuale la cele materiale. Această suprapunere începe din momentul comiterii faptei ilicite și durează până la consumul ei în momentul ispășirii pedepsei, parcurgând anumite etape. Din aceste considerente menționăm că, etapele răspunderii juridice materiale sunt determinate de forma lor procesuală.

Evoluția răspunderii juridice în legislația Republicii Moldova are tendința comună de a crea baza normativă, care ar ajuta la identificarea persoanelor pasibile de răspundere. Ca tendințe noi am putea formula: formarea blocului de raporturi juridice orientate spre evidențierea factorilor ce nasc răspunderea juridică a persoanelor vinovate de comiterea lor; determinarea unui sistem de raporturi juridice inerente executării pedepsei, dar și diferențierea ulterioară a răspunderii juridice.

Bineînțeles că lista actelor normative nu se limitează la cele enunțate de noi, ele fiind mult mai numeroase. Important este faptul că, deși actele normative enunțate de noi sunt principalele, care acoperă, din punct de vedere normativ instituția răspunderii juridice, amintim că există multiple acte inferioare legii, care prin natura lor la fel stabilesc măsuri sancționatorii pentru fapte ilicite concrete în domenii de activitate concrete.

Cât privește actele internaționale, ce reglementează statutul juridic al subiectului răspunderii juridice la diferite etape de evoluție a răspunderii juridice, menționăm Declarația Universală a Drepturilor Omului [2], Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [3] ca piloni principali, care-și aduc contribuția indirect la aplicarea răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului. Deși acestea nu se referă expres la răspunderea juridică, ele stabilesc drepturile fundamentale ale omului pentru încălcarea cărora survine răspunderea juridică. Prin natura drepturilor și libertăților consfințite de către actele normative internaționale nominalizate acestea se referă la categorii de drepturi și libertăți din diferite domenii ale dreptului.

Ca și altele, aceste acte normative interne și internaționale am considerat oportun a le include în cadrul capitolelor de față., deși lista nu este una limitativă, și cu atât mai mult nu este una exhaustivă, nici în ceea ce privește studiile teoretice și nici în ceea ce privește reglementările juridice ce vizează domeniul răspunderii juridice.

Cercetând tabloul doctrinar și legislativ, analizând cele expuse, putem concluziona că, investigarea statutului juridic al subiectelor de drept la diferite etape de răspundere juridică este supusă unei continue evoluții, în primul rând, sub imperiul modificărilor legislative și mai actual a schimbărilor și transformărilor în plan ramural al răspunderii juridice, făcând posibilă conturarea unor noi abordări în materia răspunderii juridice. Prin acest demers științific tindem să contribuim la aprofundarea cunoștințelor în domeniul răspunderii juridice și la formularea unor recomandări a cadrului teoretic și normativ.

Capitolul 2 cu genericul ”**Calitatea de subiect de drept ca premisă și condiție a declanșării răspunderii juridice**”, reprezintă un capitol de debut în care s-a urmărit în principal

argumentarea necesității conturării conceptului de subiect de drept alături de conceptul subiect al faptei ilicite și subiect al răspunderii juridice.

Structural capitolul este constituit din patru secțiuni, în funcție de cele trei concepte enunțate, cât și clasificările subiectelor răspunderii juridice. 2.1. "*Capacitatea subiectului de drept de a răspunde și acționa liber – formă specială a capacității juridice*"; 2.2. "*Clasificarea subiectelor răspunderii juridice*"; 2.3. "*Subiectele individuale ale răspunderii juridice*"; 2.4. "*Subiectele colective ale răspunderii juridice*".

Ipoteza principală de la care pornește studiul este că, la momentul actual doctrina națională nu are un răspuns concret la întrebarea referitoare ce avem în vedere când ne referim la subiectul răspunderii juridice.

Acestei probleme i se alocă foarte puțin spațiu în lucrările ce tratează răspunderea juridică dintr-o perspectivă sau alta, deși în lumina reformării sistemului de drept al Republicii Moldova problema dobândește o tot mai mare actualitate. Spre exemplu, prof. Gh. Mihai a semnalat următoarele aspecte cu privire la conceptul subiectului răspunderii juridice [4, p. 52]: 1) răspunderea ce decurge dintr-un anumit rol al persoanei, din care derivă anumite obligații, cum ar fi faptul că tatălui îi revin obligații de natură morală, juridică, religioasă; 2) răspundere cauzală, ce poate fi atribuită atât oamenilor, cât și evenimentelor naturale; 3) răspunderea persoanei care încalcă norma juridică, trebuind să suporte o sancțiune, să repare prejudiciul produs.

Întru analiza multilaterală a noțiunii, capacitatea subiectului de drept de a răspunde și a acționa liber este necesară în opinia noastră la caracteristicile cele mai importante ale coraportului dintre răspundere și responsabilitate juridică, răspundere – când vorbim de capacitatea subiectului de a răspunde și, responsabilitate – capacitatea de a acționa.

Doctrina juridică analizează profund sensul și semnificația răspunderii și responsabilității juridice. Deosebirea dintre aceste concepte, în opinia lui V. Bădescu, s-a efectuat pe calea distincției dintre a accepta o normă (de aceea răspunderea este de ordin normativ) [5, p. 57] și a adera (cu atât mai mult, a asuma), după cum menționează B. Negru, la un obiectiv și realizare, eficientă și de aceea, responsabilitatea este de ordin valoric) [6, p. 44]. Dar această delimitare dintre normă și valoare, care stau la baza atitudinii persoanei în caz de răspundere și, respectiv, de responsabilitate, în opinia noastră, este, totuși, relativă, căci și norma este expresia unei valori, este elaborată în urma aprecierii pozitive a unei experiențe sociale, care conturează un model așteptat de conduită umană.

Este adevărat, însă că, asimilarea totală și absolută a acestei norme, într-o asemenea măsură încât să devină un factor al lumii interioare a omului, este dovada orientării valorice a omului. Deși distincte, răspunderea și responsabilitatea sunt două fenomene aflate într-o legătură strânsă, care vizează raportul dintre individ și colectivitate, fiind forme de integrare a individului în societate [7, p. 15-19].

Observăm, din aceste definiții că responsabilitatea este capacitatea subiectului de drept de a acționa liber, iar răspunderea – un complex de drepturi și obligații ale subiectului de drept, care încalcă norma juridică, trebuind să suporte o sancțiune să repare prejudiciul produs. Acest complex de drepturi și obligații ne duce cu gândul la conținutul unui raport juridic de răspundere. Acest raport are ca subiecte, pe de o parte statul, iar, pe de altă parte, pe cel care a ignorat prescripțiile normei juridice, fiind o persoană fizică ca subiect individual sau persoană colectivă (de exemplu, persoana juridică).

Capacitatea subiectului de a acționa liber (responsabilitatea) și capacitatea lui de a răspunde (răspunderea) nu există separat, între răspundere și responsabilitate există o legătură strânsă, căci responsabilitatea are o sferă mai largă de acoperire și o include și pe cea de răspundere sau cel puțin o presupune, deși nu se reduce la ea. Numai cel responsabil poate fi și răspunzător, astfel responsabilitatea și răspunderea nu se manifestă separat, ci sunt simultane, sunt două dimensiuni ce se întrepătrund, interacționându-se ca *capacitata delictuală*.

Prof. Gh. Mihai consideră că, capacitatea de a răspunde derivă din capacitatea de a acționa liber, or răspunderea derivă din responsabilitate, răspunderea juridică este consecința

comiterii responsabile a unei fapte juridice ilicite, iar tragerea la răspundere juridică este urmare a săvârșirii cu responsabilitate a unei fapte ilicite, astfel, deosebind răspunderea juridică de responsabilitate [8, p. 34]. Susținem această opinie și în același timp menționăm și punctul de vedere al autorilor A. Negru și O. Chicu, care accentuează faptul că, responsabilitatea juridică are la bază norme juridice ce prevăd un minimum de libertate, inclusiv principii generale ale dreptului, care reglementează măsurile de comportament admis în societatea dată într-o perioadă strict determinată. Dar, ea nu se reduce la aceste norme, căci este nevoie de conștientizarea acestor norme, prin luarea de atitudine pozitivă față de ele (optarea în folosul acțiunii, inacțiunii prescrise de norme, decizia) și prin realizarea acelei conduite pe care o cere norma (acțiunea). Deci, propriu-zis, intervin aceleași condiții ca și în cazul răspunderii, numai cu semnul plus, fapta licită, voința și conștiința liberă, consecințele juridice favorabile și legătura causală dintre faptă și consecințe. Aceasta ne demonstrează încă o dată că responsabilitatea și răspunderea sunt ipostaze ale aceluiași fenomen, al realizării dreptului [9, p. 37].

Intenționând a finaliza retrospectiva doctrinară în cauză cu o finalitate subiectivă proprie vom porni de la faptul că, *capacitatea subiectului de a acționa liber (responsabilitatea) poate fi definită ca o acțiune conștientă și legală a subiectului de drept, orientată spre asumarea și executarea liberă și benevolă a anumitor obligații juridice. Elementele acestei capacități sunt: cerințele prevăzute de normă, obligația de a acționa în modul prescris de normă, realizarea obligației de a acționa în conformitate cu norma și reacția societății sub forma stimulării sau încurajării. La rândul său, capacitatea de a răspunde presupune următoarele elemente: existența obligației de a suporta consecințele negative ale faptei ilicite și obligarea subiectului de a accepta o anumită conduită.*

Analizând cele expuse, putem trage concluzia că, în ambele cazuri, atât al responsabilității, cât și al răspunderii există un proces obiectiv numai că, unul se finalizează cu stimulare, iar altul, sub forma condamnării, adică atitudinea și reacția negativă a societății.

Revenind la noțiunea subiect de drept, menționăm că ea este una pur juridică sau subiectul dobândește această calitate/capacitate din exterior prin voința ordinii juridice. Calitatea de subiect de drept nu este una inerentă ființei umane sau organizațiilor/asociațiilor. Ele devin subiecte de drept doar în urma acțiunii unor norme juridice de drept obiectiv, care se nasc, la rândul său, din necesitățile sau ordinea rezultată în urma evoluției societății.

Deci, *capacitatea juridică a subiectului de drept* - reprezintă capacitatea persoanelor (cetățenilor, colectivelor de cetățeni, statului și organelor sale) de a deveni subiecte de drept, adică participanți la raporturilor juridice, purtători de drepturi și obligații subiective. Aceasta include atât capacitatea de a fi titular de drepturi și obligații, cât și capacitatea de a le realiza în mod independent.

Conținutul capacității juridice este accentuat de categorii juridice precum capacitatea de folosință, *capacitatea de exercițiu* și *capacitatea delictuală a subiectului*.

Capacitatea de folosință este recunoscută tuturor persoanelor, indiferent de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limba, religie, vârstă, sex sau orientare sexuală, opinie, convingeri personale, apartenență politică, sindicală, la o categorie socială ori la o categorie defavorizată, avere, origine socială, grad de cultură, precum și orice altă situație similară, fiind un element intrinsec al oricărei persoane, în absența sa neputând vorbi despre persoană, ca subiect de drept [10, p. 40].

Pentru caracterizarea subiectului răspunderii juridice, pentru noi, prezintă o mai mare relevanță categoriile de capacitate de exercițiu și cea de capacitate delictuală. *Capacitatea de exercițiu* presupune recunoașterea de către stat a aptitudinii subiectului de a dobândi, exercita, modifica, stinge drepturi și obligații juridice atât în raport cu propria persoană, cât și cu alții, și în plus, aceasta mai presupune capacitatea subiectului de a răspunde pentru exercițiul necorespunzător al drepturilor sau neexecutarea obligațiilor ce-i revin [11, p. 90].

Capacitatea de exercițiu ca categorie generală a dreptului stă la baza formulării unei alte categorii la fel de importante - capacitatea delictuală. *Capacitatea delictuală* prezumă aptitudinea subiectului de a purta răspundere pentru delictele comise. Capacitatea delictuală a

persoanelor fizice, exprimă capacitatea acestora de a acționa conștient și voluntar (funcție de vârsta și starea sănătății lor), de a-și controla acțiunile, adică de a fi autorul deplin al acelor acțiuni/inacțiuni, care pot duce la tragerea la răspundere în calitate de subiect al delictului. Sintagma de capacitate delictuală, caracterizează persoana mai întâi de toate ca un potențial autor al unui delict [12, p. 71-76]. Altă latură a acestei capacități este cea care prezumă aptitudinea subiectului de a purta răspundere în fața societății pentru faptele comise, întrucât capacitatea delictuală caracterizează o maturitate socială a individului care îl face să înțeleagă justa valoare socială a faptelor sale și să adopte un comportament ghidat de această maturitate socială [13, p. 90].

Determinând sensul noțiunii de *subiect al răspunderii juridice*, urmează să coraportăm această noțiune la cea de *subiect al faptei ilicite*. Nici în acest sens doctrina juridică nu cunoaște o poziție univocă.

Trebuie să menționăm că categoria de subiect al faptei ilicite reprezintă o categorie abstractă, un instrument utilizat de juriștii teoreticieni și practicieni. Atunci când cel ce aplică legea va identifica subiectul și nu doar subiectul faptei ilicite, ci și celelalte elemente ale componenței specifice a faptei ilicite, această categorie juridică își pierde actualitatea, întrucât și-a îndeplinit funcția unuia dintre elementele necesare pentru fundamentarea răspunderii juridice.

În acest fel, dacă categoria de subiect al faptei ilicite este conexă soluționării problemei referitoare la identificarea temeiului tragerii la răspundere juridică, atunci categoria de subiect al răspunderii juridice este legată de drepturi și obligații corelative reciproce ale statului și făptuitorului în cadrul raportului juridic de răspundere, generat în mod obiectiv în momentul comiterii faptei ilicite.

Subiectul răspunderii juridice este purtătorul real, concret și factual al drepturilor și obligațiilor subiective concrete ale subiectului acestui raport juridic. Pe lângă acestea, în opinia noastră, noțiunea de subiect al răspunderii juridice nu trebuie să vizeze și alți participant ai aceluiași raport juridic (statul și victima), întrucât însăși această sintagmă - subiectul răspunderii juridice - accentuează ideea că subiectul ce a comis fapta ilicită poartă răspundere juridică în calitate de obligat specifică.

Determinarea corectă a subiectului răspunderii juridice are nu doar o semnificație teoretică, ci și una practică. Funcție de identificarea acestuia se va soluționa și problema practică referitoare la momentul nașterii răspunderii, volumul drepturilor și obligațiilor persoanei concrete ce a comis fapta ilicită.

În acest context considerăm că, nu trebuie limitate drepturile și obligațiile subiectului răspunderii juridice la drepturile și obligațiile participantului la raporturile juridice procesuale. Aici, trebuie să se țină cont de independența raporturilor juridice materiale de cele procesuale. Astfel, dacă noi le considerăm independente, atunci în mod logic urmează să recunoaștem și independența subiectelor acestor raporturi.

În ceea ce privește corelația dintre raportul juridic material și cel procesual, trebuie acordată atenție corelației concrete dintre drepturile subiective materiale și cele procesuale. În momentul intentării cauzei se delimitează dreptul subiectiv material de cel procesual. Dreptul subiectiv material constituie obiectul apărării judiciare, iar dreptul subiectiv procesual este calea de atingere a acestui scop; existența celui dintâi se presupune, iar existența celui de-al doilea este sigură și reală întrucât acționează. Această relație dintre dreptul subiectiv material și cel procesual se păstrează pe parcursul întregului proces judiciar, până la adoptarea hotărârii instanței [14, p. 94].

În acest fel, subiect al raportului juridic material de răspundere juridică este exclusiv persoana ce a comis fapta ilicită. Subiect al raporturilor procesuale de răspundere juridică poate fi bănuitul, învinuitul, inculpatul, condamnatul, persoana în raport cu care se desfășoară acțiunile procesuale etc.

Unul dintre criteriile de clasificare a subiectelor răspunderii juridice poate servi, însăși delimitarea formelor răspunderii juridice.

Cea mai tradițională este clasificarea subiecților răspunderii juridice în funcție de tipul încălcării. În acest sens, se identifică subiecții răspunderii penale, contravenționale, civile, patrimoniale, disciplinare. Actualmente mulți autori identifică și subiecții răspunderii constituționale [15, p. 23-27].

Răspunderea penală și contravențională mereu se caracterizează prin latura sa negativă întrucât în fiecare caz implică suportarea de către subiect a consecințelor negative drept urmare a comiterii faptei ilicite și reprezintă cele mai grave forme de răspundere cu caracter represiv și de pedeapsă. Acestea sunt reglementate de legea penală și contravențională aplicabilă în situația comiterii celor mai periculoase fapte ilicite. Formele date de răspundere survin în raport cu persoana concretă care a comis infracțiunea sau contravenția și care au atins vârsta prescrisă de lege.

Răspunderea juridică civilă survine drept rezultat al comiterii delictului civil sau al încălcării normelor contractuale. Esența ei constă în obligarea persoanei de a suporta consecințe negative patrimoniale. Măsurile specifice răspunderii civile se aplică în calitate de limitări ale persoanei în exercițiul drepturilor și intereselor sale legitime. Astfel, atare limitări se pot manifesta prin dobândirea unei obligații suplimentare de natură juridico-civilă, sau prin lipsirea subiectului de un oarecare drept de natură juridico-civilă.

De asemenea, *răspunderea patrimonială* cu formă a răspunderii juridice poate fi concepută și prin alte criterii, unul dintre criterii este *statutul juridic al subiecților de drept*, manifestându-se în a) răspunderea patrimonială a salariaților; b) răspunderea patrimonială a angajatorilor; c) răspunderea patrimonială a funcționarilor publici; d) răspunderea patrimonială a judecătorilor; e) răspunderea patrimonială a persoanelor care practică profesii libere; f) răspunderea patrimonială a militarilor etc.

Răspunderea disciplinară survine drept efect al comiterii de abateri disciplinare, adică încălcării de disciplină militară, de muncă, de învățământ. Această formă de răspundere se aplică celor ce au comis fapte ilicite în procesul de muncă. Caracterul specific al acestei forme de răspundere este că ea poate fi aplicată subiectului subordonat de către administrația instituției, organului de stat etc.

Răspunderea constituțională este o formă specifică și una mai puțin răspândită. Delimitarea răspunderii constituționale de alte forme de răspundere este dictată de specificul statutului constituțional al subiecților de drept, de specificul naturii juridice a comportamentului contrar legii - al delictului constituțional.

Deosebirea principală dintre răspunderea constituțională și alte forme ale răspunderii juridice constă în faptul că subiecții ce pot fi trase la răspundere constituțională dețin un statut juridic constituțional specific. La momentul actual doctrinarii de domeniu discută activ asupra problemei subiecților răspunderii constituționale, nu există o opinie unică vis-a-vis de această categorie.

Referitor la primul criteriu de clasificare a subiecților răspunderii juridice după forma de răspundere, dorim să facem unele precizări. În literatura juridică este utilizată atât noțiunea de subiect al faptei ilicite (subiect al delictului civil, penal, disciplinar, constituțional), cât noțiunea de subiect al răspunderii juridice penale, civile, contravenționale etc. De regulă, prin utilizarea termenului de subiect al răspunderii juridice se are în vedere subiectul faptei ilicite sau subiectul delictului. În același timp, în unele cazuri este necesar de a deosebi subiectul răspunderii juridice de subiectul faptei ilicite sau al delictului, reieșind din însăși conceptul răspunderii juridice.

În cazul în care răspunderea juridică este definită ca o obligație de a suporta consecințele sancțiunii normei juridice, noțiunea de subiect al faptei ilicite coincide cu cea de subiect al răspunderii juridice. În majoritatea cazurilor aceste noțiuni sunt identice.

Clasificarea subiecților răspunderii juridice o putem face și în temeiul criteriilor generale de clasificare a subiecților de drept utilizate de Teoria Generală a Dreptului.

În doctrină subiecții de drept au fost divizate în 2 categorii: *subiecte individuale* și *subiecte colective*, având la bază criteriul numeric precum voința exprimată, din numele și în interesul cui acționează, și cine anume participă nemijlocit la raportul juridic [16, p. 323].

În conformitate cu cele expuse *propunem* delimitarea a două categorii de subiecte ale răspunderii juridice: *subiecte individuale și subiecte colective*. În același context urmează să delimităm ca o categorie separată de subiecte ale răspunderii - *statul și subiectele lui* (unitățile autonome), întrucât în virtutea mai multor elemente specifice, această categorie de subiecte nu poate fi catalogată nici ca individuală, nici ca colectivă [17, p.18-22].

Diferențele dintre responsabilitatea juridică și răspunderea juridică permit ca acest fapt să fie considerat drept criteriu de clasificare și a subiectelor responsabilității juridice. În consecință, deosebim *subiecte ale responsabilității juridice și subiecte ale răspunderii juridice*.

Din cele expuse anterior, se poate trage concluzia că, subiectele răspunderii juridice (individuale sau colective, de drept penal, civil, contravențional, disciplinar etc.) dispun de câteva particularități: în primul rând, sunt participanți în raporturile juridice de drept public și drept privat, adică dispun de capacitatea juridică delictuală; în al doilea rând, ele sunt obligate să răspundă pentru comportamentul lor, adică să suporte consecințele nerespectării sancțiunii normei juridice; în al treilea rând, în procesul evoluției răspunderii juridice este prevăzută posibilitatea de a suporta anumite limitări în realizarea unor drepturi și libertăți, adică modificări în statutul juridic inițial al subiectului de drept.

Capitolul 3 "Statutul juridic al subiectelor răspunderii juridice" diferențiază diferite statute juridice: general, special și cel individual. În secțiunea 3.1. "*Conceptul de statut juridic al subiectului răspunderii juridice*" se elucidează o caracterizare a acestei categorii juridice din Teoria Generală a Dreptului și doctrina noastră și se vine cu definiții autentice.

Doctrina juridică distinge statutul juridic general al persoanei, statutul juridic special și cel individual [18, p. 90]. În viața reală aceste categorii nu se manifestă separat și independent, ele fiind într-o continuă și permanentă interconexiune și interacțiune. Statutul juridic general reflectă cele mai importante conexiuni de ordin juridic dintre stat și societate pe de o parte, iar pe de alta dintre cetățeni. Această categorie cuprinde tot ce este specific tuturor, fără a include ceea ce este particular.

Caracteristica statutului juridic nu se consumă odată cu cunoașterea statutului general al persoanei, diversitatea raporturilor sociale dau naștere diverselor situații juridice, statutelor juridice individual și special.

În rezultatul luării în considerație a particularităților ce generează statutele speciale, această categorie de statute se caracterizează printr-un grad mai mic de generalitate, întrucât se referă la un grup mai restrâns de persoane unite printr-un semn distinctiv comun (în cazul nostru - comiterea faptei ilicite).

Cadrul juridic a celui ce a comis fapta ilicită, drepturile, obligațiile, garanțiile lui reglementate de dreptul material, reprezintă statutul juridic special al subiectului răspunderii juridice. Statutul subiectului răspunderii juridice reprezintă într-o oarecare măsură transformarea statutului juridic general al subiectului în urma comiterii faptei ilicite și, în mod corespunzător, a nașterii în raport cu acesta a unor drepturi și obligații specifice [19, p. 49-53].

Analizând *drepturile și obligațiile juridice* ale subiectului răspunderii juridice, din cadrul statutului său special, menționăm, din start că, în raport cu acesta se naște *obligația de a suporta consecințele negative* reglementate de sancțiunea normei juridice ce a fost încălcată, adică de a purta răspundere juridică. Consecințele negative se exprimă în *limitări ale drepturilor, libertăților, intereselor legitime ale făptuitorului*.

O limitare semnificativă a drepturilor și libertăților persoanei, care a comis fapta ilicită, este identificată și în simplul fapt că aceasta nu are dreptul de a decide vis-a-vis de suportarea sau nesuportarea consecințelor negative ce decurg din aplicarea sancțiunii juridice pentru fapta comisă. În plus, respectarea strictă a tuturor limitărilor impuse reprezintă la rândul său o obligație suplimentară ce decurge din situația juridică a făptuitorului. De exemplu, ispășirea pedepsei de detenție în locuri speciale, achitarea amenzii contravenționale în termeni fixați de lege etc.

De rând cu obligația materială de a suporta consecințele comiterii faptei ilicite, subiectului i se impută o altă obligație de natură procesuală - cea de a apărea în calitate de

subiect al raporturilor procesuale în calitatea reglementată de lege. Acest lucru ne indică asupra faptului că, deși, raporturile juridice materiale și cele procesuale reprezintă fenomene juridice distincte, ele în cazul realizării răspunderii juridice nu pot evolua separat, dimpotrivă sunt interconectate și interdependente.

Cumulul drepturilor specifice ale subiectului răspunderii juridice, la fel ca și volumul de obligații ce-i revin depind de forma răspunderii juridice subiect al căreia este acesta, însă, paralel urmează să ținem cont de existența unor astfel de *drepturi care formează fundamentele statutului juridic* al subiectului oricărei forme de răspundere juridică, care reflectă principiile generale ale răspunderii juridice și intermediază cele mai principale conexiuni dintre subiectul faptei ilicite și stat.

La această categorie de drepturi ale subiectului răspunderii juridice atribuim:

1. *Dreptul ca la limitările ce i se impun să se respecte întru totul limitele legale și legea.* Acest drept este legat, mai întâi de toate, de principiul legalității, care caracterizează reglementarea juridică a raporturilor sociale izvorâte în contextul comiterii faptei ilicite și nașterii răspunderii juridice pentru comiterea ei.

2. *Dreptul la o răspundere proporțională faptei ilicite comise.* Această proporționalitate se fundamentează pe principiile de echitate, oportunitate și individualizare.

3. *Un alt drept este dreptul de a nu suporta chinuri fizice și umilirea demnității umane prin aplicarea sancțiunii.* Acestuia îi corespunde principiul umanismului, care implică în sine: exigențe morale incluse în litera legii, ce asigură aplicarea unor măsuri concrete asupra persoanei, care exclud cruzimea, contribuie la apărarea și dezvoltarea intereselor societății.

Esența principiului umanismului, în opinia R. Munteanu rezidă în aceea că, statul asigură drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, protejează demnitatea persoanei, garantează libertatea și inviolabilitatea acesteia [20, p. 73].

4. *Următorul este dreptul la apărare,* care presupune dispunerea de către subiectul răspunderii juridice a tuturor drepturilor, care în mod real îi asigură posibilitatea de a se proteja în fața măsurilor de constrângere, de a identifica și argumenta circumstanțele ce îi justifică acțiunile sau îi atenuază răspunderea, de a-și apăra interesele legitime.

5. *Dreptul la liberare de răspundere juridică sau de pedeapsă* în prezența circumstanțelor reglementate expres de lege. Acesta este rezultatul aplicării principiilor legalității, umanismului, echității, celerității și individualizării. Liberarea de răspundere juridică semnifică excluderea consecințelor negative reglementate de lege pentru comiterea faptei ilicite vis-a-vis de persoana făptuitorului [21, p. 36]. Drept temei pentru liberarea de răspundere poate servi gradul redus de pericol social al faptei, gradul redus de pericol social pe care-l prezintă persoana făptuitorului, comportamentul socialmente acceptabil al făptuitorului în urma comiterii faptei ilicite, scurgerea termenului de prescripție, amnistia și grațierea.

În concluzie menționăm că, *statutul juridic al subiectului răspunderii juridice își găsește expresia în normele juridice și raporturile juridice de facto reglementate de aceste norme. Prin intermediul statutului juridic sunt reglementate raporturile juridice dintre cel ce a comis fapta ilicită și stat, izvorâte anume în virtutea comiterii faptei ilicite.*

Proclamând în Constituție și fixând în legi drepturile și libertățile persoanei circumscrise statutului său juridic, statul își stabilește limitele competenței. În același timp, el își asumă obligația să asigure, să protejeze, să garanteze și să promoveze statutul juridic al persoanei, creând, în acest scop, mecanisme instituționale și procedee juridice eficiente. Un rol deosebit de important le revine garanțiilor juridice.

După cum statutul juridic al subiectului răspunderii juridice este unul special și răspunderea juridică este un raport juridic special.

În secțiunea 3.2. "*Raportul juridic de răspundere – complex de drepturi și obligații materiale și procesuale*" se argumentează faptul că răspunderea juridică este un complex de drepturi și obligații juridice ce decurg din statutul juridic special al subiectului răspunderii juridice

Într-o încercare de a depăși sfera definițiilor care limitează răspunderea la un raport și la o simplă obligație de a suporta o sancțiune juridică, Mircea N. Costin demonstrează că, răspunderea juridică, avându-și temeiul în faptul ilicit, iar consecința în aplicarea sancțiunii juridice, reprezintă un complex de drepturi și obligații care formează conținutul raportului juridic de constrângere ce se leagă între stat, ca unic subiect activ, și autorul faptei ilicite, subiect pasiv al raportului juridic respectiv. Obiectul acestui raport juridic este sancțiunea juridică, pe care o suportă autorul faptei ilicite, în scopul restabilirii ordinii de drept, cu finalitatea supremă, aceea de a asigura respectarea ordinii de drept [22, p. 27].

În opinia noastră, corespondența dintre drepturi și obligații în cadrul răspunderii juridice este posibilă exclusiv cu luarea în considerație a faptului că acest raport juridic nu este bipartit după cum anterior menționau unii autori, dar este *tripartit*. În cel mai general mod, putem afirma că, după comiterea faptei ilicite, răspunderea inițial se manifestă în felul următor: *partea vătămată* dispune de dreptul de a se adresa statului în vederea reparării daunei și pedepsirii vinovatului, obligația corelativă este limitarea cererii de reparare a daunei și a limitei pedepsei în conformitate cu legea; *făptuitorul*, are dreptul de a da explicații statului referitor la fapta comisă și obligația corelativă de a se prezenta în fața autorităților în scopul soluționării problemei; *statul*, la rândul său are obligația de clarificare a faptului comiterii ilegalității și dreptul de a obține informații veridice referitor la acest fapt, acestea avându-le în raport cu persoana părții vătămate, în raport cu făptuitorul statului îi revine obligația de a asculta și lua în considerație toate informațiile aduse de către acesta dar și dreptul de a-i asigura participarea acestuia la proces, inclusiv cu aplicarea constrângerii.

Totuși, modelul tripartit prezentat de noi este specific mai mult raporturilor juridice civile, diferite ramuri de drept însă prezintă particularități proprii. Spre exemplu în dreptul muncii statul poate să nu fie parte la raportul dintre angajator și angajat, în dreptul penal dauna poate fi cauzată simultan tuturor membrilor societății, iar partea vătămată concretă să fie lipsă, situație în care statul participă concomitent și de partea părții vătămate. Detalii referitoare la aceste situații sunt prezentate în compartimentele ce urmează.

În concluzie deducem că, *răspunderea juridică este o varietate a răspunderii sociale* [23, p. 76-84], *ce se naște în consecința comiterii faptei ilicite și care reprezintă un raport juridic stabilit între făptuitor, stat și partea vătămată. Acesta are drept scop restabilirea drepturilor părții vătămate și compensarea daunei suferite de către aceasta, dar și prevenirea comiterii de noi fapte ilicite, ceea ce se realizează prin intervenția forței de constrângere a statului.*

Cercetătorii de domeniu acordă o mare importanță cercetării sistemului drepturilor și obligațiilor subiectelor răspunderii juridice survenite în rezultatul comiterii de fapte ilicite. Studiul neconținut al acestei probleme derivă în primul rând din numărul mare de fapte ilicite comise, din formele de răspundere aplicate dar și din numeroasele raporturi juridice ce izvorăsc anume din realizarea acestor drepturi. Actualitatea temei se argumentează și prin existența conflictului între interesele părților raportului juridic de răspundere ce își realizează drepturile și sunt constrânse la executarea obligațiilor în limitele acestui raport.

În secțiunea 3.3. "*Sistemul de drepturi și obligații ale subiectelor răspunderii juridice în diferite ramuri de drept*" este cercetată această problemă deoarece nu există un drept al cuiva fără o obligație a altuia. Spre a dovedi acest adevăr de o mare importanță vom continua cu cercetarea drepturilor subiective ale subiectului răspunderii juridice în diferite raporturi juridice de răspundere penală, contravențională, civilă, disciplinară etc.

Dreptul subiectiv este vulnerabil dacă nu îi corespunde o obligație corelativă a celeilalte părți, iar obligația își pierde sensul existenței dacă nici un subiect nu este îndreptățit să ceară executarea acesteia. Caracterizând, ca exemplu, *esența răspunderii penale*, menționăm că răspunderea penală are menirea de a submina autoritatea subiectului infracțiunii prin intermediul condamnării acestuia pentru fapta ilicită comisă. Este absolut logic faptul că răspunderea penală este abordată ca un mijloc juridic de prevenire și soluționare a conflictului dintre societate și persoană, mijloc de asigurare a ordinii în viața socială.

Răspunderea penală este definită de autorii C. Bulai și C. Mitache, ca fiind raportul juridic penal de constrângere născut ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni, între stat, pe de o parte, și infractor, pe de altă parte, raport complex, al cărui conținut evidențiază dreptul statului, ca reprezentant al societății, de a-l trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate în vederea restabilirii ordinii de drept și restaurării autorității legii [24, p. 176].

Spre deosebire de ordinea realizării drepturilor și obligațiilor subiecților răspunderii penale, în cazul răspunderii civile subiectul acesteia nu are obligația de a da seamă de acțiunile sale. Astfel, reclamantul nu are dreptul de a cere socoteală pentru acțiunile reclamatului, primul are doar dreptul de a înainta acțiunea, iar persoanele terțe se pot alătura acțiunii prin înaintarea altor pretenții adiacente.

Rolul răspunderii civile este că nu se urmărește în principal sancționarea celui care a comis fapta ilicită, ci restabilirea *drepturilor* patrimoniale și nepatrimoniale încălcate. Chiar dacă acest aspect a fost studiat în doctrină în calitate de funcție a răspunderii civile [25, p. 503], totuși cercetarea acestuia nu trebuie limitată la această perspectivă. Anume repararea daunei stimulează subiectul obligat să își execute aceste obligații în conformitate cu reglementările legale sau contractuale. Sancțiunea în cadrul răspunderii civile se aplică nu doar celui ce comite fapta ilicită ci și celui ce răspunde subsidiar, solidar, în plus existând și asigurarea de răspundere civilă.

Răspunderea civilă și răspunderea juridică în general au caractere fundamentale identice. Pentru ambele categorii este specifică constrângerea de stat. Totuși în ceea ce privește răspunderea civilă, acesteia nu-i este specifică orice constrângere de stat, ci doar constrângerea de a suporta consecințe negative rezultate din compensarea daunei cauzate prin neexecutarea, executarea necorespunzătoare a clauzelor contractuale sau din neexecutarea altor obligații extracontractuale.

Sistemul de drepturi și obligații ale subiectelor răspunderii juridice nu este specific, exclusiv domeniilor dreptului civil și penal, dimpotrivă acesta se completează perfect pe un întreg sistem de alte drepturi și obligații, cum ar fi cele ale *subiectelor răspunderii contravenționale*.

În literatura de specialitate, sintagma ”subiectul contravenției” este, deseori, asociată cu sintagma ”făptuitorul ilicitului contravențional”, fapt care este, cel puțin, discutabil. Considerăm că orice subiect al dreptului contravențional are, practic, în fiecare caz aparte o calitate concretă determinată de lege.

După cum am menționat, calitatea de subiect de drept nu poate fi însă identificată cu cea de subiect al contravenției sau al răspunderii juridice. Într-adevăr, subiect al contravenției poate fi numai un subiect de drept contravențional, dar aceasta nu înseamnă că toți subiecții de drept contravențional sunt și subiecți activi ai contravenției. O asemenea calitate, în opinia lui C. Manda, o dobândesc numai acei care săvârșesc fapte ilicite [26, p. 384].

O multitudine de drepturi și obligații ale subiectelor răspunderii juridice se regăsesc și în sfera *raporturilor de muncă* legate de disciplina muncii. În ceea ce privește drepturile și obligațiile *subiectelor răspunderii disciplinare*, acestora urmează să li se acorde atenția necesară în special din perspective teoretice.

În baza rezultatelor cercetărilor teoretice ne putem permite să afirmăm că drepturile și obligațiile subiectelor răspunderii juridice apar ca un sistem complex, format sau fundamentat pe cele două componente: obiective și subiective. *Componenta obiectivă* este reprezentată de fapta ilicită, care nu poate fi temei suficient fără *componenta subiectivă* - atitudinea psihică a subiectului. Aceasta din urmă include vinovăția subiectului, adică atitudinea psihică a subiectului la momentul comiterii faptei ilicite și alte semne juridice relevante. Menționăm că componenta obiectivă nu întotdeauna este prevăzută detaliat de lege, iar interpretarea acesteia depinde de voința celui care aplică legea.

Cercetarea drepturilor și obligațiilor răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului trebuie să fie cercetate în tandem cu *drepturile și obligațiile speciale ale subiectelor răspunderii*

juridice, care au fost expuse în *secțiunea 3.4*. În ultima perioadă drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii juridice au început să fie examinate ca un fenomen complex. Analiza tendințelor de evoluție a drepturilor și obligațiilor speciale ne va permite construirea modelelor de dezvoltare a răspunderii juridice.

Există multiple direcții de abordare a drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii juridice penale.

Studiul drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii penale nu este posibil fără luarea în considerație a procesului de realizare a acestei răspunderi. O. E. Leist menționează că dacă o bună parte a teoreticienilor examinează răspunderea penală din perspectiva obligației de a răspunde pentru infracțiunea comisă, atunci procesualiștii recunosc unanim dreptul la apărare a învinutului drept un principiu fundamental al procesului penal un drept special, în cadrul căruia se realizează răspunderea penală. Din punctul de vedere al teoriei generale a dreptului aceste două poziții nicidecum nu pot fi unificate întrucât obligația materială nu poate fi compatibilă cu dreptul procesual nici din punct de vedere teoretic, nici din cel practic [27, p. 492].

Alături de dreptul la apărare ca drepturi speciale, după cum am menționat, mai putem evidenția dreptul acuzatului de a cunoaște învinuirea, dreptul la tăcere și neautoîncriminare, dreptul persoanei acuzate de a fi informat cu privire la drepturile și garanțiile sale procesuale ș.a.m.d.

Drepturile și obligațiile speciale ale subiecților răspunderii juridice se regăsesc și în raporturile de răspundere juridică civilă.

Aceste drepturi și obligații speciale ale subiecților răspunderii civile urmează a fi cercetate în cadrul raportului juridic tripartit, întrucât anume în procesul civil acesta este foarte bine exprimat. Participarea părților la proces este un drept veritabil al lor sau o obligație subiectivă, această întrebare constituie mereu subiectul discuțiilor doctrinare. Considerăm că, drepturile subiective speciale se deosebesc de obligațiile subiective anume prin posibilitatea de a le exercita sau de a nu le exercita. Acolo unde nu există libertatea alegerii nu pot să existe nici drepturi, fiind înlocuite prin obligații subiective.

O. E. Leist indică asupra unui indiciu procesual esențial al drepturilor și obligațiilor subiecților răspunderii civile. Cercetându-le, acesta menționează că, specificul faptei ilicite civile constă în aceea că prin comiterea ei se încalcă un drept concret al unui subiect la fel de concret, iar din acest motiv în cadrul raportului de răspundere civilă participă și cel căruia i se încalcă dreptul [28, p. 492].

Un caracter specific al drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii civile constă în posibilitatea realizării lor în forma procesual-penală. În cadrul procesului penal, persoana care a suferit o daună materială de pe urma comiterii infracțiunii poate înainta acțiune civilă. Pretențiile din acțiunea civilă se soluționează conform normelor civile, urmând ca pedeapsa penală să fie cumulată cu sancțiunea civilă prin care se prevede repararea/compensarea daunei cauzate. Considerăm că, această posibilitate de cumulare permite la rândul său cumularea drepturilor și obligațiilor speciale ale subiectului ce a suferit dauna materială cu drepturile și obligațiile speciale ale statului.

Drepturile și obligațiile speciale ale subiecților răspunderii juridice pot fi realizate și în activitatea administrativă-contravențională a statului, tot în cadrul unui raport juridic prin intermediul formei procesuale. L. L. Popov împărtășește acest punct de vedere, menționând că răspunderea administrativă reprezintă un cumul de raporturi materiale și procesuale [29, p. 339].

O particularitate a drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii administrative este că o parte dintre ele se pot realiza în ordine procesual-civilă, fapt confirmat prin existența Codului administrativ al Republicii Moldova, cu un compartiment dedicat contenciosului administrativ [30].

Dificultăți specifice iau naștere și în procesul de atribuire a *drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii disciplinare*, mai cu seamă că norme procesuale speciale, în acest sens, nu există, iar procesul de realizare a răspunderii disciplinare a început a fi studiat

recent. Indicăm asupra dificultății de determinare a apartenenței ramurale a unor categorii de raporturi juridice de răspundere, întrucât construcția normativă a răspunderii constă din norme procesuale și norme materiale.

Drept premisă de naștere a drepturilor și obligațiilor speciale ale subiecților răspunderii disciplinare poate servi depistarea abaterilor disciplinare și a subiecților vinovate de comiterea lor. Menționăm că, consolidarea responsabilității juridice este una dintre principalele condiții de fortificare a disciplinei de stat și a celei de muncă, iar principala modalitate de identificare a subiecților pasibile de răspundere disciplinară este de obicei controlul.

O atenție deosebită merită a i se acorda *exercițiului drepturilor și obligațiilor speciale din cadrul răspunderii patrimoniale a angajatului față de angajator*. Noțiunea de răspundere patrimonială, în opinia T. Stahi, nu este univoc tratată în doctrină [31, p. 17].

Analizând lucrările regăsite în doctrina juridică concluzionăm că, o problemă identificată în acest sens se referă la lipsa unicității terminologice a noțiunii de ”răspundere patrimonială”, lipsă care răzbate indiferent din care unghi am privi abordarea acestei teme, fie din perspectiva Teoriei Generale a Dreptului, unde lucrurile, în opinia noastră, stau mai bine, fie din perspectiva științelor ramurale. Tratarea în literatură sub diferite denumiri a noțiunilor de ”răspundere patrimonială”, ”răspundere materială”, ”răspundere civilă”, ”răspundere pentru daune” duce la o interpretare eronată a normelor de drept și atunci inevitabil apare riscul ca sancțiunea să fie aplicată incorect [32, p. 17].

Inexistența unor cercetări științifice și lipsa de cunoștințe privind subiectele răspunderii în dreptul muncii generează neclarități și dificultăți în aplicarea normelor de drept și în acest context autoarea T. Stahi [33, p. 15], vine cu mai multe argumente pentru cercetarea răspunderii materiale și a răspunderii patrimoniale în Teoria generală a dreptului.

În baza rezultatelor cercetărilor teoretice am ajuns la concluzia că drepturile și obligațiile subiecților răspunderii juridice apar ca un sistem complex format și fundamentat pe două componente, obiectiv și subiectiv. Componenta obiectivă este reprezentată de fapta ilicită, care nu poate fi temei suficient al răspunderii fără componenta subiectivă – atitudinea psihică a subiectului. În dreptul public, aceasta din urmă, include vinovăția subiectului, adică atitudinea psihică a subiectului la momentul comiterii faptei ilicite și alte semne juridice relevante, ceea ce este lipsă în dreptul civil. Menționăm că, componenta obiectivă nu întotdeauna este detaliat prevăzută de lege, iar interpretarea acesteia depinde de voința celui care aplică legea.

Din punct de vedere filosofic răspunderea juridică, ca dimensiune a fenomenului juridic, reprezintă unitatea dintre conținut și formă, răspunderea nu este doar o *stare statică de fapt*, dar și o *procedură dinamică*, deoarece odată cu aplicarea și executarea sancțiunii juridice se schimbă și statutul juridic al delincventului.

Întrucât forma este modalitatea de existență și exprimare a conținutului, forma răspunderii juridice reprezintă ceea ce exprimă, manifestă și rezidă conținutul răspunderii [34, p. 68-78].

Din acest punct de vedere în **Capitolul 4** al tezei ”**Etapale materiale și procesuale ale răspunderii juridice**” sunt cercetate procedura dinamică de evoluție a răspunderii juridice.

În secțiunea 4.1. ”*Construcția spațio-temporală și structural-sistemică în abordarea etapizată a răspunderii juridice*” se cercetează conceptul spațial și temporal, de asemenea structura și sistemul. Aceasta ne ajută să înțelegem mai bine care sunt fazele evoluției răspunderii juridice. Examinând răspunderea juridică ca un raport juridic de drept material în dezvoltare deducem abordarea etapizată a răspunderii juridice.

Evidențierea etapelor răspunderii juridice și studiul conținutului acestora permite cercetarea răspunderii juridice ca un sistem dinamic în cadrul căruia modificările ce afectează un element separat implicit duc la modificări ce operează întregul sistem. Nu în zadar, Teoria Generală a Dreptului are tendința de a studia diferite fenomene juridice anume în dinamica lor și nu doar ca fenomene statice. Spre exemplu, se cunoaște și este unanim acceptată etapizarea aplicării dreptului, este interesantă abordarea etapelor de manifestare a dreptului subiectiv, ceva mai nou pentru doctrină este și etapizarea conflictului juridic [35, p. 363].

Drept temei al etapizării răspunderii juridice vom lua criteriul legat de coraportul dintre cunoașterea despre comiterea faptei ilicite de către organele statului și *modificările* ce au loc în statutul juridic al făptuitorului. Am ajuns la această concluzie, reieșind din faptul că răspunderea juridică își va atinge obiectivele în momentul în care organele competente ale statului vor determina volumul concret al drepturilor și obligațiilor făptuitorului în urma stabilirii tuturor circumstanțelor relevante în acest sens.

În acest fel, *etapele răspunderii juridice reprezintă anumite faze în care se reflectă corelația dintre volumul drepturilor și obligațiilor subiectului, care a săvârșit fapta ilicită și activitatea organelor de stat competente în cercetarea faptei ilicite. De aici, deducem că, în măsura în care organele de drept avansează în sensul cunoașterii și cercetării faptei ilicite, se modifică și statutul făptuitorului, acesta devenind un statut juridic special* [36, p. 9-15].

Modificările statutului juridic al făptuitorului produc modificări și în raportul juridic de răspundere, acesta evoluând. Acest proces se va finaliza doar atunci când va fi atins scopul răspunderii juridice.

Cât privește abordarea etapelor (fazelor) răspunderii juridice, acest subiect este mai puțin discutat în doctrină, neexistând un criteriu unic în baza căruia s-ar distinge anumite etape concrete ale răspunderii juridice [37, p. 271-280]. Menționăm că și Teoria Generală a Dreptului nu acordă suficientă atenție acestui subiect atât de important din punct de vedere teoretic dar și practic.

După cum am menționat, în literatura de specialitate nu există un criteriu unic de evidențiere a etapelor răspunderii juridice, continuității acestora în timp și spațiu.

Sintetizând opiniile referitor la etapele răspunderii juridice au ajuns la concluzia că răspunderea juridică în dinamică, parcurge mai multe etape.

Prima etapă a răspunderii juridice demarează la momentul comiterii faptei ilicite și durează până la depistarea ei de către organele competente. Numim această etapă *aparitia sau nașterea răspunderii juridice*.

Cea de-a doua etapă începe odată cu *depistarea faptei ilicite* de către organele competente și se finalizează la momentul intrării în vigoare a actului de aplicare a dreptului, prin aceasta recunoscându-se comiterea faptei ilicite de către persoana concretă. În acest act se individualizează sancțiunea ce va întruhipa măsura răspunderii juridice aplicate făptuitorului. Respectiva etapă ar fi corect să o numim și *concretizarea răspunderii juridice* de către organele competente în acest sens. Conținutul etapei este reprezentat de *calificarea faptei ilicite*. Deja în cadrul acestei etape făptuitorul poate fi limitat în anumite drepturi și libertăți, cum ar fi dreptul la libera circulație, dreptul de administrare a patrimoniului etc. Măsurile aplicate făptuitorului poartă un caracter de prevenire și de curmare.

Cea de-a treia etapă a răspunderii - realizarea acesteia, demarează odată cu intrarea în vigoare a actului de aplicare a dreptului prin care se recunoaște fapta ilicită comisă. Realizarea răspunderii în cadrul acestei etape se manifestă prin intermediul acțiunilor întreprinse de către organele competente în vederea aplicării măsurilor concrete indicate în acel act. Astfel, răspunderea juridică, care inițial exista ca o legătură dintre drepturile și obligațiile părților raportului juridic de răspundere, acum se manifestă prin acțiunile părților ce fac posibilă realizarea acestor drepturi și obligații.

Prin această etapă se manifestă și esența existenței raportului juridic de răspundere. Limitările pe care le suportă persoana, exprimă statutul juridic special al făptuitorului până la momentul executării pedepsei. Executarea pedepsei reprezintă și finalizarea realizării răspunderii juridice.

De menționat că această desfășurare a raportului juridic de răspundere poate li încheiată la oricare dintre etapele premergătoare realizării răspunderii juridice, dacă se vor aplica normele ce reglementează *liberarea de răspundere juridică*.

Toate *etapele menționate* reprezintă diferite etape de evoluție a raportului juridic de răspundere, ce au conținut și continuitate diferite, dar care împreună reprezintă un fenomen unic

răspunderea juridică. Prin evidențierea etapelor răspunderii juridice accentuăm faptul că aplicarea sancțiunii nu urmează imediat după comiterea faptei ilicite.

4.2. *"Fazele dinamice materiale și procesuale ale evoluției răspunderii juridice"*. După cum am menționat anterior, răspunderea juridică în evoluția sa parcurge mai multe etape, care duc la modificarea statutului juridic al subiectului răspunderii juridice. Acest proces încetează în momentul atingerii scopului răspunderii juridice prin sancționarea făptuitorului. Fiecare etapă de desfășurare a răspunderii juridice materiale îi corespunde o formă procesuală distinctă or fiecărei etape de răspundere îi este specifică o consecutivitate a activităților procesuale.

Răspunderea juridică și sancțiunea juridică sunt două noțiuni diferite, cea dintâi, constituind cadrul juridic de realizare pentru cea de a doua, constituind în același rând un *raport juridic de constrângere*. Referitor la coraportul „răspundere juridică”, „raport juridic de constrângere”, autoarea L. Barac menționează, după cum am subliniat anterior, că răspunderea juridică nu poate fi redusă la o simplă obligație, însă ea nu este suficient de definită nici prin asocierea sa la noțiunea de raport juridic de constrângere [38, p. 155].

Analiza diferitor forme ale răspunderii juridice, în diferite domenii ale dreptului, atât sub aspect conceptual, cât și sub aspectul conținutului lor, al materializării lor, ne inspiră ideea și ne conduce la înțelegerea în sensul că, răspunderea juridică reprezintă mai mult decât un complex de drepturi și obligații corelative, raportul juridic de constrângere fiind de natură a înlesni mai degrabă înțelesul conținutului raportului juridic de răspundere, decât ai defini esența. De aceea, vom admite ideea că, *răspunderea juridică este o instituție juridică ce cuprinde ansamblul normelor de drept material și procesual, ce vizează raporturile juridice care se nasc în sfera activității specifice desfășurată de autoritățile publice odată cu nașterea, concretizarea, calificarea, materializarea răspunderii juridice, împotriva tuturor celor care încalcă ordinea de drept, ea reprezintă o instituție juridică cu toate consecințele ce decurg din aceasta și anume: organizare sistematică și principii proprii, ce guvernează întreaga instituție, deci elementele spațiale și temporale* [39, p. 10-15].

După cum vedem, discuțiile în jurul acestei probleme sunt asociate cu diferite concepții asupra naturii esenței și conținutului răspunderii juridice. În legătură cu aceasta, considerăm că este necesar să se facă distincția între *răspundere juridică la nivel prescriptiv (răspunderea normativă)*, privind orientarea comportamentelor umane și funcționalitatea raporturilor juridice conform totalității prescripțiilor normelor juridice (răspunderea juridică dezirabilă, dar nici odată realizată în totalitate) și *răspunderea juridică subiectivă*, care desemnează răspunderea efectiv realizată cu ajutorul prescripțiilor normelor juridice materiale și procesuale.

Răspunderea juridică la nivel prescriptiv, adică răspunderea normativă, abstractă este răspunderea prevăzută de sancțiunea normei juridice pentru comiterea anumitor delictе din diferite ramuri ale dreptului.

Prin *răspundere juridică subiectivă*, în opinia noastră, se înțelege obligația persoanei ce a încălcat o normă de drept de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce se impune autorului faptei contrare acestor reguli și care întotdeauna, poartă amprenta dezaprobării sociale a unei asemenea conduite. În această interpretare *răspunderea juridică subiectivă* se definește ca obligația celui ce a încălcat ordinea de drept, de a suporta o sancțiune juridică.

Importantă este în cercetarea noastră și *delimitarea fazelor procesului juridic*, a caracteristicilor spațial-temporale, dinamice ale acestuia. Menirea, conținutul și componența fazelor procesuale sunt suficient de bine redate în cadrul studiilor procesuale ramurale. În plan teoretic general problema respectivă este mai puțin abordată. În opinia noastră putem delimita două mari faze ale procesului juridic: *faza consecutivității logice* și *cea ale prescrierii funcționale*.

Faza consecutivității logice se fundamentează pe consecutivitatea logică a întreprinderii de acțiuni întru aplicarea normelor de drept. Prima subetapă, de aici, - este cea a identificării circumstanțelor *de facto* ale comiterii faptei; a doua identificarea fundamentului juridic al cauzei:

cea de-a treia soluționarea cauzei. În așa fel, etapa consecutivității logice este un sistem de operații raționale, îndreptat spre rezolvarea situației existente.

Faza prescrierii funcționale reprezintă o parte a procesului juridic caracterizată prin condiții și raporturi procesuale specifice. Fiecare subetapă are sarcini concrete de soluționat și se încheie prin adoptarea unui act concret de aplicare a dreptului. Menționăm că etapa prescrierii funcționale este un cumul dinamic de mijloace, metode, forme reglementate de lege care exprimă sau determină realizarea procedurilor strict procesuale ce asigură consecutivitatea logico-funcțională a acțiunilor concrete orientate spre atingerea rezultatului procesual final condiționat din punct de vedere material.

În final, referitor la etapele și fazele evoluției răspunderii juridice, putem trage următoarele concluzii. Etapele evoluției răspunderii juridice sunt: 1) *apariția sau nașterea răspunderii juridice*, prin comiterea faptei ilicite. La această etapă are loc transformarea răspunderii juridice la nivel prescriptiv (prevăzută de lege) în răspundere subiectivă a făptuitorului; 2) *dezvăluirea răspunderii juridice*, care cuprinde momentul începerii cercetării și până la finalizarea acestei cercetări. Această etapă începe cu apariția raporturilor procesuale între făptuitor și organul competent al statului; 3) *concretizarea și calificarea răspunderii juridice*, această etapă este o continuare a celei precedente și se rezumă prin alegerea sancțiunii adecvate, echitabile și proporționale pentru fapta ilicită concretă. În consecință se adoptă actul de aplicare a dreptului (de exemplu, hotărârea judecătorească); 4) *realizarea răspunderii juridice*, care începe odată cu aplicarea sancțiunii și se finalizează cu executarea ei. La această etapă drepturile și obligațiile statului și făptuitorului se manifestă prin acțiuni reale pentru materializarea sancțiunii [40, p. 10-15].

În funcție de avansarea răspunderii juridice prin etapele și fazele expuse anterior, de asemenea, eficienței activității organelor de ocrotire a dreptului, putem evidenția două noi modalități de răspundere juridică:

- *răspunderea juridică realizată*. Această modalitate de răspundere are loc atunci, când a fost depistat făptuitorul, tras la răspundere juridică în legătură cu ce este forțat să suporte consecințele sancțiunii cu caracter personal sau patrimonial;

- *răspunderea juridică nerealizată*, când autorul faptei ilicite nu este identificat sau a dispărut din vizorul organelor competente. Ponderea răspunderii juridice nerealizate depinde de eficiența activității organelor menite să tragă la răspundere juridică făptuitorul [41, p. 300-304].

4.3. *"Liberarea de răspundere juridică"*. Evoluția răspunderii juridice poate înceta la orice etapă în virtutea intervenției instituției *liberării de răspundere juridică*. Menirea socială a instituției liberării de răspundere este de a nu admite sancționare nejustificată: este incorect, inuman și inechitabil să fie sancționat cel ce nu merită doar pentru a trezi frica la ceilalți membri ai societății. Instituția se aplică în dreptul Republicii Moldova în legătură cu realizarea principiilor fundamentale precum legalitatea, echitatea, umanismul, individualizarea răspunderii juridice. În completarea celor expuse anterior, prof. N. Vitruk menționează că, primul principiu ce ar trebui invocat este cel al legalității, întrucât anume realizarea lui implică și realizarea celorlalte. Conținutul legalității este format nu de existența legilor, ci de Constituție, care implementează în mod adecvat principiile dreptului, idealurile și valorile general-umane, necesitățile și interesele omului, tendințele obiective ale progresului social [42, p. 523].

În acest fel, realizarea legalității la *liberarea de răspundere juridică* se reflectă în următoarele exigențe: în primul rând existența bazei normative a acestei instituții și în cel de-al doilea rând implementarea principiilor echității, umanismului, individualizării răspunderii juridice în construcția instituției liberării de răspundere juridică [43, p.10-11].

Noțiunea liberării de răspundere trebuie să includă două momente: existența circumstanțelor ce ar permite deducția referitoare la posibila existență a răspunderii juridice, deci calificarea faptei ca ilicită, însă, concomitent există și circumstanțe ce justifică liberarea de răspundere. Astfel, *liberarea de răspundere ar putea fi definită* drept excluderea consecințelor negative ale aplicării forței de constrângere a statului în condițiile legii pentru subiectul, care a comis fapta ilicită.

Cele menționate obligă la indicarea necesității *delimitării instituției liberării de răspundere juridică* de alte instituții similare, precum *încetarea răspunderii juridice, circumstanțele ce exclud răspunderea juridică, răspunderea juridică nerealizată*.

Cele menționate mai sus ne permit să facem următoarele *concluzii*:

Liberarea de răspundere ar putea fi *definită drept excluderea consecințelor negative ale aplicării forței de constrângere a statului în condițiile legii pentru persoana care a comis fapta ilicită. Existența acestei instituții exprimă realizarea principiului fundamental al legalității. Instituția liberării de răspundere juridică urmează a fi diferențiată de cea a încetării răspunderii juridice, circumstanțelor ce exclud răspunderea juridică, răspunderea juridică nerealizată. Delimitând noțiunile de liberare de răspundere și cea de liberare de pedeapsă ajungem la concluzia că ultima este o parte a celei dintâi* [44, p.10-11].

Temeiurile de liberare de răspundere juridică sunt: gradul mic de pericol social al faptei; gradul mic de pericol social al făptuitorului; comportamentul favorabil din punct de vedere social al făptuitorului în urma comiterii faptei ilicite; scurgerea termenului de prescripție pentru aplicarea răspunderii juridice; actele de amnistie și grațiere.

Evoluția răspunderii juridice poate înceta la oricare dintre etapele sale în virtutea aplicării normelor juridice ce reglementează instituția liberării de răspundere juridică. Prin aceasta se confirmă deducția noastră anterioară referitoare la faptul că răspunderea juridică reprezintă un raport juridic material de protecție ce este continuă în evoluție.

Delimitând liberarea de răspundere juridică de liberarea de pedeapsă evidențiem *două etape* ale liberării de răspundere: *prejudiciară și judiciară*. Menționăm că în cadrul primei etape este posibilă liberarea de răspundere, iar în cadrul celei de-a doua liberarea de pedeapsă. Considerăm că, aceste etape ale liberării de răspundere sunt interconectate cu însăși etapele evoluției răspunderii juridice. Așa de exemplu, la *etapele apariției și dezvoltării răspunderii juridice*, liberarea de răspundere este posibilă în virtutea scurgerii termenului de prescripție și în baza actului de amnistie; *la etapa concretizării și calificării răspunderii juridice* este posibilă atât liberarea de pedeapsă, cât și liberarea de răspundere; *la etapa de realizare a răspunderii* e posibilă doar liberarea de pedeapsă, întrucât deja la această etapă făptuitorul execută pedeapsa.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele științifice obținute ca urmare a cercetărilor efectuate sau reflectat în: analiza complexă a instituției răspunderii juridice în diverse ramuri ale dreptului; determinarea coraportului și criteriilor de clasificare a subiectelor răspunderii juridice; formularea și definirea conceptului de statut juridic al subiectului răspunderii juridice, depistarea conexiunilor dintre modificările ce se produc în statutul juridic special al subiectului răspunderii juridice și etapele de evoluție a răspunderii, abordarea etapizată a răspunderii juridice prin faze dinamice specifice; evidențierea lacunelor doctrinare și normative a reglementării etapelor răspunderii juridice și realizarea de propuneri de *legea ferenda* în acest sens; identificarea condițiilor de liberare de răspundere juridică alături de liberarea de pedeapsă juridică la toate etapele de manifestare a ei.

Pornind de la obiectivele tezei și de la faptul că, problema științifică actuală de importanță majoră a fost demonstrată în raport cu ipoteza de cercetare, formulăm următoarele concluzii:

1. La momentul actual doctrina nu are un răspuns concret la întrebarea referitoare la ce avem în vedere când ne referim la categoria de statut juridic al subiectului răspunderii juridice și conexiunea lui logică cu etapele dinamice de evoluție a răspunderii juridice. Doctrina cunoaște mai multe tendințe de determinare a diferitelor etape de aplicare a dreptului după cum sunt și etapele răspunderii juridice, ceea ce derivă din tendința de cunoaștere cât mai profundă a dreptului. Evidențierea acestor etape, materiale și procesuale este determinată de factori cum ar fi: consecutivitatea logică a anumitor acțiuni conexe răspunderii juridice; modificările ce se produc în statutul juridic al subiectului de drept la diferite etape de răspundere juridică; fazele funcționale ale procesului juridic. Insistăm asupra ideii precum că dezvoltarea răspunderii juridice pe etape este direct proporțională cu acțiunile subiectelor de drept în procesul de

cunoaștere a faptei ilicite, realizate de către organele competente și modificările ce se produc în statutul juridic al subiectului răspunderii juridice (Cap. 1 (2.1)).

2. Determinând sensul de subiect de drept urmează să coraportăm această noțiune cu cea de subiect al faptei ilicite și subiect al răspunderii juridice. Subiectul de drept este ființa umană care dispune de libertatea relativă a voinței, adică capacitatea de a conștientiza și controla acțiunile proprii ceea ce își găsește reflectare juridică în înzestrarea acesteia de către stat cu un statut juridic, cel de subiect de drept. Din aceste considerente calitatea de subiect de drept nu poate fi identificată cu cea de subiect al răspunderii juridice sau subiectul faptei ilicite. Conceptul de subiect al răspunderii juridice îl utilizăm pentru caracterizarea persoanei ce a comis fapta ilicită și este trasă la răspundere, pe când, subiectul faptei ilicite este reprezentat de persoana aptă de răspundere în cazul comiterii unei faptei ilicite din intenție sau jurisprudență. În acest context, dacă noțiunea de subiect al faptei ilicite este conexasă soluționării problemei referitoare la identificare temeiului tragerii la răspundere juridică, atunci conceptul de subiect al răspunderii juridice este legat de drepturi și obligații specifice, corelative ale statului și făptuitorului în cadrul raportului juridic de răspundere. Tragem concluzia că capacitatea delictuală a subiectului de drept caracterizează persoana ca un potențial autor a unui delict, altă latură a acestei capacități este cea care prezumă aptitudinea subiectului de a purta răspundere în fața societății pentru faptele ilicite comise ca unic temei a răspunderii juridice (Cap.2 (2.1)).

3. *Problema clasificării subiecților răspunderii juridice* are importanță atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. Reieșind din cercetările efectuate, propunem următoarele criterii de clasificare: criteriul formelor și modalităților răspunderii juridice, conform căruia identificăm subiecții răspunderii constituționale, civile, penale, administrative, contravenționale, de dreptul muncii, familiei etc.; criteriul general de clasificare a subiecților de drept din Teoria generală a dreptului: subiecte individuale și subiecte colective a răspunderii juridice. La prima categorie se referă persoanele fizice, la cea de a doua categorie se referă organizațiile, asociațiile, persoanele juridice, statul și organele de stat (Cap. 2 (2.2))

4. *Statutul juridic al subiectului răspunderii juridice* își găsește expresia în normele și raporturile juridice de facto reglementate de aceste norme. Prin intermediul acestui statut sunt reglementate raporturile juridice dintre cel ce a comis fapta ilicită și stat, izvorâte în virtutea comiterii faptei ilicite. Reieșind din cele expuse, *propunem definiția statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, ca un cadru juridic al celui ce a comis fapta ilicită, drepturile, obligațiile și garanțiile reglementate de dreptul material, statut ce reprezintă, la rândul său, transformarea statutului juridic general al subiectului de drept în urma comiterii faptei ilicite și, în mod corespunzător, a nașterii în raport cu acesta a unor drepturi și obligații specifice. Fundamentul statutului juridic al subiectului răspunderii juridice* îl constituie un complex de drepturi specifice, care reflectă principiile generale ale dreptului și, la rândul său, principiile răspunderii juridice: dreptul ca la limitările ce se impun să se respecte întru totul limitele legale și legea; dreptul la o răspundere proporțională faptei ilicite comise; dreptul de a nu suporta chinuri fizice și umilirea demnității umane prin aplicarea sancțiunii; dreptul la apărare; dreptul la liberarea de răspundere juridică în prezența circumstanțelor expres prevăzute de lege (Cap 3. (3.1)).

5. În pofida numărului considerabil de lucrări științifice ce tratează problematica răspunderii juridice, există destul de multe probleme asupra cărora s-a insistat mai puțin. Una din aceste probleme este și definirea generală teoretică a sintagmei construcție spațial-temporală și structural-sistemică a răspunderii juridice. Ca orice realitate, răspunderea juridică există în timp și spațiu, adică parcurge anumite etape temporale și spațiale. Alături de temporalitate și spațialitate, ca atribute ale existenței construcției răspunderii juridice, o proprietate fundamentală a ei o prezintă și structuralitatea. Căci, dacă spațiul ne arată întinderea și așezarea proceselor răspunderii, timpul ne face cunoscute etapele răspunderii juridice, durata și succesiunea lor, structuralitatea dezvăluie capacitatea diferitor elemente și forme ale răspunderii juridice de a intra în interacțiune, modul cum au loc infinitele schimbări pe care le suportă răspunderea juridică aflată în continuă dinamică și care ne vorbește de conținutul acestui fenomen. Astfel, pe

parcursul studierii răspunderii juridice, din punct de vedere al stabilirii esenței și conținutului ei, este rațional să aplicăm analiza spațial-temporală și structural-sistemică (Cap. 4 (4.1)).

6. Examinând răspunderea juridică ca un raport juridic material în evoluție deducem că acest raport are anumite faze în dezvoltarea sa. *Definim fazele răspunderii juridice ca etape dinamice în care se reflectă corelația dintre volumul drepturilor și obligațiile subiectului, care a săvârșit fapta ilicită și activitatea organelor de stat competente în cercetarea faptei ilicite.* În măsura în care organele de stat avansează în sensul cunoașterii și cercetării faptei ilicite se modifică și statutul juridic al subiectului răspunderii juridice, acesta devenind un statut juridic special. Modificările în statutul juridic al făptuitorului propun modificări și în raportul juridic de răspundere, acesta evoluând. Acest proces se va finaliza, când va fi atins scopul răspunderii juridice (Cap. 4 (4.23)).

7. Evoluția răspunderii juridice poate înceta la orice etapă în virtutea *instituției liberării de răspundere juridică.* Această instituție nu poate fi confundată cu alte instituții similare precum, încetarea răspunderii juridice, răspunderea juridică nerealizată și circumstanțele care exclud răspunderea juridică. Temeiurile de liberare sunt: gradul mic de pericol social al subiectului în urma comiterii faptei ilicite; scurgerea termenului de prescripție pentru aplicarea sancțiunii răspunderii; actele de amnistie și grațiere (Cap. 4 (4.4)).

Contribuțiile personale la soluționarea problemei abordate în teză s-au materializat în: cercetarea complexă a răspunderii juridice în dinamică, menite să suplimenteze sistemul de garanții materiale și procesuale în vederea oferirii unei protecții juridice existente a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice în faza realizării răspunderii juridice. Pentru prima dată în doctrina națională a fost pusă problema identificării în cadrul Teoriei Generale a Dreptului a unor concepte pertinente ale răspunderii juridice: statutul juridic special al subiectului răspunderii juridice și etapele dinamice de evoluție a raportului juridic material de răspundere, care să indice vectorul direcției de reglementare a instituției respectiv în legislația Republicii Moldova. Unei analize multiaspectuale au fost supuse conținutul material și forma procesuală a răspunderii juridice. Din necesitatea racordării acestor concepte la ideile și teoriile existente au fost formulate unele definiții, clasificări, recomandări cu concluziile de rigoare.

Semnificația teoretică a tezei. Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere juridică în realizarea drepturilor și obligațiilor juridice specifice anumitor faze de materializare a ei. Din perspectivă teoretică se urmărește analiza și explicarea diferitor elemente ale statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, a etapelor de inițiere, dezvoltare, concretizare și realizare a răspunderii, în așa fel, încât să se poată opera cu aceste categorii introduse în circuitul științific al Teoriei Generale a Dreptului.

Valoarea aplicativă a tezei. Reiese din impactul elaborărilor determinate de faptul că rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite de legiuitori, judecători, avocați și alți participanți ai procesului de legiferare și materializare a răspunderii juridice, contribuind la uniformizarea practicii juridice. De asemenea, reflectarea practică a conceptelor elaborate în textul tezei, cu siguranță va constitui un început pentru alte studii ce vor detalia anumite aspecte prezentate în lucrare. Ideile și expunerile din textul tezei pot fi utile, de asemenea în cadrul studiilor dedicate Teoriei Generale a Dreptului, în cadrul studiilor ce se focusează pe instituția răspunderii în diferite ramuri de drept.

Reieșind din constatările cercetărilor realizate și conștientizând impactul lor asupra cadrului doctrinar al Teoriei Generale a Dreptului, precum și apreciind valoarea lor teoretică și practică înaintăm următoarele **recomandări**:

1. Considerăm necesare introducerea în vocabularul Teoriei Generale a Dreptului a unor noi concepte și definiții cu impact științific și didactic:

- *statutul juridic al subiectului răspunderii juridice*, ca totalitate de drepturi și obligații specifice cuprinse în conținutul raportului juridic de răspundere, în conformitate cu care individul, în calitatea de subiect al răspunderii juridice, își stabilește comportamentul social;

- reieșind din esența și conținutul răspunderii juridice considerăm că este necesară distincția între *răspunderea juridică la nivel prescriptiv* (răspundere normativă) și *răspunderea juridică subiectivă*, care desemnează răspunderea efectiv realizată cu ajutorul prescripțiilor normelor juridice materiale și procesuale;

- luând ca bază reglementările normative ale răspunderii juridice propunem următoarele *etape de evoluție a răspunderii juridice*: apariția sau nașterea răspunderii juridice, dezvăluirea răspunderii juridice, concretizarea și calificarea răspunderii juridice, realizarea (materializarea) răspunderii juridice; controlul asupra executării sancțiunii juridice.

- în funcție de avansarea răspunderii juridice prin etape dinamice evidențiem două noi modalități de răspundere juridică: *răspunderea juridică realizată* (are loc atunci, când a fost depistat delictul, tras la răspundere juridică în legătură cu ce este forțat să suporte consecințele sancțiunii) și *răspundere juridică nerealizată* (când autorul faptei ilicite nu este identificat sau a dispărut din vizorul organelor competente);

- răspunderea juridică poate înceta la orice etapă în virtutea *instituției liberării de răspundere juridică*. Instituția dată nu poate fi confundată cu alte instituții similare, precum: *încetarea răspunderii juridice, răspunderea juridică nerealizată și circumstanțele ce exclud răspunderea juridică*. Liberarea de răspundere juridică poate fi definită drept procedee ce prevăd excluderea consecințelor negative ale aplicării forței coercitive a statului în condițiile legii pentru persoana ce a comis fapta ilicită.

Considerăm că, inventarierea și definirea conceptelor enunțate constituie un demers important pentru comunitatea juridică, datorită importanței covârșitoare a conceptului de răspundere juridică în reglementarea relațiilor sociale. Chiar dacă mai există discuții sau opinii pe marginea acestui subiect, considerăm că acestea nu au epuizat problematica, lăsând loc discuțiilor academice și științifice.

Sugestii privind potențialele direcții de cercetare legate de tema abordării: în baza rezultatelor materializate în cadrul acestei teze de doctorat, au fost identificate și eventualele direcții ale unor cercetări de perspectivă, între care:

- statutul juridic al subiecților răspunderii juridice;
- etapele normative materiale și procesuale în desfășurarea răspunderii juridice;
- subiecții răspunderii juridice în diferite forme de răspundere juridică;
- responsabilitatea și răspunderea juridică ca categorii distincte ale dreptului.

BIBLIOGRAFIE

1. DOBÎNDA V. Unele considerente teoretice privind funcțiile răspunderii juridice. În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Republica Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare. *Conferința internațională științifico-practică*. Chișinău, 1-2 noiembrie, 2019, pp. 8-14. ISBN 978-9975-3380-2-8
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf
3. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale de la Roma din 04.11.1950. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
4. MIHAI, Gh. *Fundamentele dreptului. Teoria răspunderii juridice*. Vol. V. București: C. H. Beck, 2006. p. 52. ISBN: 963-9578-12-9
5. BĂDESCU, V. *Sanctiunea juridică în teoria, filosofia dreptului și în dreptul românesc*. București: Lumina Lex, 2002. p. 57.
6. NEGRU, B. Responsabilitatea și răspunderea juridică într-un stat de drept. În: *Revista Națională de Drept*, 2006, nr. 12, p. 44. ISSN: 1811-0770
7. DOBÎNDA V. Unele considerații privind coraportul răspunderii juridice cu răspunderea social în Teoria general a dreptului. În: *Legea și viața*, 2019, nr. 11, pp. 15-19. ISSN:1810-309X
8. MIHAI, Gh. *Fundamentele dreptului*. Vol. V. Teoria răspunderii juridice op. cit., p.34
9. NEGRU, A., CHICU, O. Interacțiuni doctrinare dintre răspunderea juridică și responsabilitatea juridică. În: *Studia universitatis Moldaviae*, nr. 8, 2008, p. 37. ISSN: 1814-3199.
10. MATEFI, R. Conținutul capacității de folosință a persoanelor juridice – privire comparativă în dreptul român și cel francez prin prisma modificărilor aduse prin Ordonanța nr. 2016-131/10 februarie 2016. În: *Revista Universul juridic*, nr. 2, 2018, p. 41 ISSN: 2393-3445
11. ВИТРУК, И. В. *Законность: понятие, защита и обеспечение. Общая теория права*. Курс лекций Под. ред. В. К. Бабаева. М:Юристъ, 2003. с.90. ISBN 5-7975-0239-9.
12. DOBÎNDA, V. Coraportul dintre capacitatea juridică a subiectului de drept și capacitatea delictuală a subiectului răspunderii juridice în Teoria generală a dreptului. În: *Jurnalul juridic național*, 2019, nr. 6, pp. 71-76. ISSN: 2345-1130
13. ВИТРУК, Н. В. Op. Cit., p. 90.
14. КОНДРАТЬЕВА, С. Л. Юридическая ответственность: соотношение норм материального и процессуального права. Дис... канд. юрид. наук. М., 1998. с. 94-9 <https://www.disscat.com/content/yuridicheskaya-otvetstvennost-sootnoshenie-norm-mater-i-protsexual-prava>
15. MURUIANU, I. Considerații generale referitoare la subiecții răspunderii constituționale. În: *Legea și viața*, 2013, nr. 5, pp. 23-27. ISSN:1810-309X
16. BALTAG, D. *Teoria general a dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. p. 323.
17. DOBÎNDA, V. Conceptul și clasificarea subiectelor răspunderii juridice. În: *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 2020, nr.6, pp. 18-22. ISSN 2345-1130.
18. ВИТРУК, Н. В. Op. cit., c. 91.
19. DOBÎNDA, V. Conceptul de statut juridic al subiectului răspunderii juridice. În: *Legea și viața*, 2020, nr.6-7, pp.49-53. ISSN 1810-309X.
20. MUNTEANU, R. Principiul umanismului în cadrul instituției răspunderii juridice. Teză de doctorat. Chișinău: ULIM, 2019, p. 73.
21. ТИХОНЕНКО, И.Н. Основания освобождения от юридической ответственности. Дис.... канд. юрид. наук. М., 1996. с. 36.
22. COSTIN, M. *Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.* Cluj: Dacia, 1974. p. 27.
23. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Dimensiunea socială a răspunderii juridice. În: *Studii juridice universitare*, 2018, nr. 3-4, pp. 76-84. ISSN:1857-2014.
24. BULAI, C., MITRACHE, C. *Drept penal. Partea generală*. București: Șansa, 1992. p. 176.

25. МАЛЕИНА, М. Н. *Гражданско-правовая ответственность и гражданское право*. Часть первая: Учебник. Под ред. А.Г. Калпина, А. И. Масляева. 2-е изд., перераб идоп. М.: Юристъ, 2000. с. 503.
26. MANDA, C. *Drept administrativ: tratat elementar*. București: Lumina Lex, 2007. p. 384.
27. ЛЕЙСТ, О, Э. Методологические проблемы юридической ответственности. В: Проблемы теории государства и права. Учебное пособие. М.: ПРОСПЕКТ, 1999. с. 492.
28. Idem.
29. ПОПОВ, Л. Л. *Административная ответственность*. В: Административное право. Учебник. Под ред. М. Козлова. М.: Юристъ, 1999. с. 339.
30. Codului administrativ al Republicii Moldova Nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 309-320 din 17.08.2018 art. Nr : 466.
31. СТАНИ, Т. *Răspunderea patrimonială – formă a răspunderii juridice*. teza de doctorat. Chișinău: ULIM, 2018. p.15.
32. Ibidem. p.17.
33. Ibidem. p. 15.
34. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Categoriile filosofice de esență, conținut și formă în teoria răspunderii juridice. În: *Studii juridice universitare*, 2019, nr.3-4, pp. 68-78. ISSN 1857-4122.
35. ЛАЗАРЕВ, В. В. Реализация права. В: *Общая теория права Курс лекций* Под ред. В. К. Бабаева. М.: Юристъ, 2003. с. 363. ISBN 5-7975-0239-9
36. BALTAG, D., DOBÎNA, V. Unele reflecții referitoare la abordarea etapizată a răspunderii juridice. În: *Legea și viața*, 2020, 2020, nr.12, pp.9-15.
37. BALTAGA, D., DOBÎNDA, V. Unele reflecții privind construcția spațial-temporală și structural sistemică a fenomenului răspunderii juridice. În: *Statul de drept între tradiție și modernitate. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională*. Chișinău: USM, 2019. pp. 271-280. ISBN 978-9975-108-77-5.
38. BARAC, L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: Lumina Lex, 1997. p. 155. ISBN: 978-973-655-931-0.
39. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Fazele dinamice spațial-temporale ale răspunderii juridice. În: *Legea și viața*, 2020, nr.8-9, pp.10-15. ISSN 1810-309X.
40. Idem.
41. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Generalități privind răspunderea juridică. În: *Integrarea europeană – aspecte economico-juridice. Conferința internațională științifico-practică*, Chișinău: USEM, 12 decembrie 2018, pp. 300-304. ISBN 978-9975-3287-0-8.
42. ВИТРУК, Н. Op. cit., p. 523. ISBN 5-7975-0239-9
43. DOBÎNDA, V. Unele considerente referitor la liberarea de răspundere a subiectului răspunderii juridice în diferite etape de manifestare a acesteia. În: *Legea și viața*, 2020, nr.10-11, pp.29-34. ISSN 1810-309X.
44. Idem.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI DE DOCTORAT

Publicații științifice

1. Articole în revistă

1. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Dimensiunea socială a răspunderii juridice. În: Studii juridice universitare, 2018, nr. 3-4, pp. 76-84. ISSN 1857-4122.
2. DOBÎNDA, V. Unele considerații privind coraportul răspunderii juridice cu răspunderea social în Teoria general a dreptului. În: Legea și viața, 2019, nr. 11, pp. 15-19. ISSN 1810-309X.
3. DOBÎNDA, V. Coraportul dintre capacitatea juridică a subiectului de drept și capacitatea delictuală a subiectului răspunderii juridice. În: Jurnalul juridic național, 2019, nr. 10, pp. 28-32. ISSN 1810-1309X.
4. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Categoriile filosofice de esență, conținut și formă în teoria răspunderii juridice. În: Studii juridice universitare, 2019, nr.3-4, pp. 68-78. ISSN 1857-4122.
5. DOBÎNDA, V. Conceptul și clasificarea subiectelor răspunderii juridice. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică, 2020, nr.6, pp. 18-22. ISSN 2345-1130.
6. DOBÎNDA, V. Conceptul de statut juridic al subiectului răspunderii juridice. În: Legea și viața, 2020, nr.6-7, pp.49-53. ISSN 1810-309X.
7. DOBÎNDA, V. Unele considerente referitor la latura procesuală a răspunderii juridice. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică, 2020, nr. 5, pp. 87-91. ISSN 2345-1130.
8. DOBÎNDA, V. Unele considerente referitor la liberarea de răspundere a subiectului răspunderii juridice în diferite etape de manifestare a acesteia. În: Legea și viața, 2020, nr.10-11, pp.29-34. ISSN 1810-309X.
9. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Fazele dinamice spațial-temporale ale răspunderii juridice. În: Legea și viața, 2020, nr.8-9, pp.10-15. ISSN 1810-309X.
10. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Unele reflecții referitoare la abordarea etapizată a răspunderii juridice. În: Legea și viața, 2020, nr.12, pp.9-15. ISSN 1810-309X.
11. BALTAG, D., DOBÎNDA, V. Legal Punishment Problems in General Theory of Law. În: *Jurnal of Danubian Studies and Research*. Vol. 11, nr. 2, /2021, p. 167-176.

2. Culegeri de materiale ale conferințelor internaționale

1. DOBÎNDA, V. Generalități privind răspunderea juridică. În: *Conferința internațională științifico-practică. Ediția a IV-a: Integrarea europeană: aspecte economico-juridice*, 21 decembrie, Chișinău: USEM, 2018, pp.300-304.
2. DOBÎNDA, V. Unele reflecții privind construcția spațial-temporală și structural sistemică a fenomenului răspunderii juridice. În: *Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională: Statul și dreptul între tradiție și modernitate*. Chișinău: USM, 2019, pp. 271-280.
3. DOBÎNDA, V. Unele considerente teoretice privind funcțiile răspunderii juridice. În: *Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Republica Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare. Conferința internațională științifico-practică*. Chișinău, 1-2 noiembrie, 2019, pp. 8-14.
4. DOBÎNDA, V. Unele reflecții referitor la desfășurarea răspunderii juridice ca fenomen. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății internaționale. Culegere de articole elaborate în baza materialelor Conferinței științifico-practice internaționale*, USM, 12-13 decembrie 2019, Chișinău. pp. 271-283.
5. DOBÎNDA, V. The Dynamics of Legal Liability and its Development Stages: some Key Considerations. În: *European Interaction Realities and perspectives. The 16 Edition of the International Conference. ELBR 2021*. Galați 2021, p. 471-476. ISSN 2067-9211.
6. DOBÎNDA, V. Problematika responsabilității și răspunderii juridice în doctrina juridică contemporană. În: *Materialele Simpozionului Internațional științifico-practic "Reglementarea utilizării resurselor naturale: realizări și perspective"*, Chișinău: UASM, 01-02.10.2021 (în curs de publicare).

ADNOTARE

Dobînda Vasile, Statutul juridic al subiectului de drept la diferite etape de răspundere juridică, teză de doctor în drept la Specialitatea 551.01 – Teoria generală a dreptului, Chişinău, 2021

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 275 titluri, 194 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în - 17 lucrări științifice, volumul total al publicațiilor la temă este de 14,9 c.a.

Cuvinte cheie: răspundere juridică, subiect al răspunderii juridice, statut juridic, etape a răspunderii juridice.

Domeniul de studii: Teoria generală a dreptului.

Scopul lucrării constă în cercetarea statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, recunoașterea existenței etapelor normative, materiale și procesuale în desfășurarea răspunderii juridice, evoluția statutului juridic special al făptuitorului și problema reglementării normative ale acestuia, necesitatea operării cu aceste sintagme atât la nivel de Teorie generală a dreptului, cât și a ramurilor de drept.

Obiectivele cercetării: ancorarea conceptului răspunderii juridice peste granițele stricte ale științelor juridice de ramură, urmărind ce se află în structura fundamentală a acestei noțiuni; determinarea sensului și definirea categoriilor de subiect al răspunderii juridice, subiect al faptei ilicite, capacitate delictuală a subiectului de drept în paradigma condițiilor generale ale răspunderii juridice; clasificarea subiectelor răspunderii juridice în baza criteriului formelor răspunderii juridice și a criteriului general de clasificare a subiectelor de drept; identificarea și definirea conceptului de statut juridic al subiectului răspunderii juridice, analizând drepturile și obligațiile specifice în cadrul raportului juridic special de răspundere; stabilirea și analiza conceptului de etape ale răspunderii juridice în calitate de categorii și instituții ale dreptului material și corelarea lor cu forma procesuală de realizare; prezentarea și analiza fazelor dinamice ale evoluției răspunderii juridice și impactul lor asupra modificării statutului juridic al subiectului răspunderii juridice; analiza complexă a construcției liberării de răspundere juridică în procesul evoluției răspunderii juridice.

Noutatea și originalitatea științifică sunt determinate de insuficiența cercetării acestui subiect în doctrina Teoriei generale a dreptului și de necesitatea abordării lui prin prisma unor noi metode și viziuni de cercetare, care ar permite aprecierea dintr-o nouă perspectivă și de pe alte poziții a fenomenului răspunderii juridice.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în formularea unor concepte moderne și oportune, statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și etapele materiale și procesuale de evoluție a răspunderii juridice, ca fiind concepte ce verifică autenticitatea și justetea realizării sau nerealizării răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului, fapt care a condus la elaborarea și includerea în vocabularul Teoriei generale a dreptului a conceptului de statutul juridic al subiectului răspunderii juridice și materializarea lui la diferite etape de răspundere juridică, în vederea stabilirii elementelor, trăsăturilor specifice ale acestui statut și fazelor dinamice de evoluție și manifestare, orientării practicienilor ce aplică diferite forme de răspundere juridică în raporturile juridice de drept material și procesual.

Semnificația teoretică. Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere în realizarea drepturilor și obligațiilor juridice specifice anumitor faze de manifestare a ei. Din perspectivă teoretică se urmărește analiza și explicarea diferitor elemente ale statutului juridic al subiectului răspunderii juridice, a etapelor de inițiere, dezvoltare, concretizare și realizare a răspunderii de drept, în așa fel, încât să se poată opera cu aceste categorii introduse în circuitul științific al Teoriei generale a dreptului.

Valoarea aplicativă a cercetării. Apariția și evoluția răspunderii juridice este organic legată de drepturile și obligațiile juridice ale subiectului răspunderii juridice la diferite etape, care în totalitatea lor formează statutul juridic special al subiectului de drept bazat pe statutul său juridic general. Rezultatele cercetării acestui subiect au nu doar importanță teoretică, dar și practică pentru legislatori, judecători, avocați, dar și alți participanți la procesul de realizare a răspunderii juridice.

Implementarea rezultatelor științifice: concluziile, elementele de noutate și recomandările formulate sunt utilizate în procesul de studii la predarea cursului de "Teorie generală a dreptului" la tema "Răspunderea juridică", în științele juridice de ramură de drept civil, penal, contravențional, muncii etc.

ANNOTATION

Dobînda Vasile, The legal status of the subject of law at different stages of legal liability. PhD Thesis in Law, Specialty 551.01 - General Theory of Law, Chisinau, 2021

Thesis structure: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 275 titles, 194 basic text pages. The obtained results are published in 17 scientific papers, the total volume of publications on the topic is 14,9 c.a.

Keywords: legal liability, subject of legal liability, legal status, stages of legal liability.

Field of study: General Theory of Law.

Aim of the paper is to investigate the legal status of the subject of legal liability, recognizing the existence of normative, substantive and procedural stages in the development of legal liability, the evolution of the special legal status of the perpetrator and the problem of its normative regulation, the need to operate with these syntagmas both at the level of the general theory of law and branches of law.

The objectives of the research: anchoring the concept of legal liability across the strict boundaries of the branch legal sciences, investigating the spatial-temporal and structural-systemic construction of this notion; determining the meaning and defining the categories of subject of legal liability, subject of illicit deed, tortious capacity of the subject of law in the paradigm of the general conditions of legal liability; classification of the subjects of legal liability based on the criterion of the forms of legal liability and of the general criterion of classification of the subjects of law; identifying and defining the concept of legal status of the subject of legal liability, analyzing the specific rights and obligations within the special legal relationship of liability; elaboration and complex analysis of the concept of spatial-temporal and structural-systemic construction of legal liability; presentation and analysis of the dynamic phases of the evolution of legal liability and their impact on the change of the legal status of the subject of legal liability; complex analysis of the construction of the release of legal liability in the process of the evolution of legal liability.

The scientific novelty and originality are determined by the insufficient research related to this particular subject in the doctrine of the general theory of law in the Republic of Moldova and by the necessity of addressing it through the prism of new research methods and perspectives, which would allow a new outlook on the phenomenon of legal liability.

The results obtained that contribute to solving an important scientific problem lie in the formulation of modern and timely concepts, the legal status of the subject of legal liability and the substantive and procedural stages of the evolution of legal liability, as concepts that verify the authenticity and fairness of legal liability in different branches of law. This led to the elaboration and inclusion in the vocabulary of the General Theory of Law of the concept of legal status of the subject of legal liability and its materialization at different stages of legal liability, in order to establish the elements, specific features of this status and the dynamic phases of evolution and manifestation, the orientation of practitioners who apply different forms of legal liability in legal relations of substantive and procedural law.

Theoretical significance. The paper elucidates various doctrinal approaches of different forms of legal liability in the realization of rights and legal obligations specific to certain phases of its manifestation. From a theoretical perspective, the aim is to analyze and explain various elements of the legal status of the subject of legal liability, the stages of initiation, disclosure, implementation and realization of legal liability, so as to operate with these categories introduced in the scientific circuit of the general theory of law.

The applicative value of research. The emergence and evolution of legal liability is organically linked to the legal rights and obligations of the subject of legal liability at various stages, which in their entirety form the special legal status of the legal subject based on its general legal status. The research results of this subject have not only theoretical but also practical importance for legislators, judges, lawyers, but also other participants in the process of legal liability realization.

Implementation of scientific results: The conclusions of the thesis, the elements of novelty, and the recommendations formulated are used in the study process when teaching the course of the "General theory of law" on the topic "Legal liability," in the branches of civil law, labor law, administrative law, criminal law, fiscal law, etc.

Dobînda Vasile

Statutul juridic al subiectului de drept la diferite etape de răspundere juridică

Specialitatea: 551.01 – Teoria Generală a Dreptului

Rezumatul la teza de doctor în drept

Aprobat tipar: Hîrtie ofset. Tipar digital Coli de tipar: 2,0	Formatul A4 Tirajul 50 ex. Comanda nr...
---	--

Tipografie.....